

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 68 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581



Volume: 12 Issue: 68 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3918>

İSLÂM HUKUKUNA GÖRE KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE CİNAYET OLAYLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

THE EVALUATION OF VIOLENCE AND MURDERORIES OF WOMEN ACCORDING TO ISLAMIC LAW

Mehmet ERGÜN•

Öz

İnsanoğlunu doğurmalarından başka, insanlık tarihi boyunca kadınların sosyal hayatta, kültür ve medeniyette, bilim ve teknoloji alanlarında ilerleme süreçlerinde toplumlara sağladıkları önemli katkılar ve üstlendikleri üstün roller asla küçümsenemez. Kadının bu çeşit üstün fedakârlıklarına rağmen son zamanlarda gerek aile içerisinde ve gerekse sokakta, kadına yönelik fiziksel şiddet ve cinayet olaylarına birlikte üzülererek şahit olmaktadır. Doğrusu hem ülkemizde hem de dünyanın diğer coğrafyalarında kadına yönelik görülen şiddet ve cinayet olayları, modern dünyanın gittikçe artan en önemli sosyal problemlerinden biridir. İçtenlikle söylemek gerekirse, kadına yönelik şiddet ve cinayet olayları kadar, kamu vicdanını rahatsız eden bir diğer önemli husus ise, kadına yönelik şiddet ve cinayet olaylarında bizzat olaya şahit olan kişilerin ve toplumun diğer fertlerinin çoğu zaman bu nevi haksız fiillere karşı sessiz ve eylemsiz kalmalarıdır. İşte bu makalenin konusu, İslâm hukukuna göre kadına yönelik şiddet ve cinayet olaylarında haklı savunma bağlamında meşrû müdafaa hâlinin işlevselleştirilmesi olacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Kadın Cinayetleri, Kadına Yönelik Şiddet, Meşrû Müdafaa Hakkı.

Abstract

In addition to giving birth to humanbeing, women cannot be underestimated for their important contributions to society and their superior roles in social life, culture and civilization, and in the progress of science and technology throughout human history. Despite all such superior sacrifices of women, we have been sadly witnessing physical violence and murder against women both in the family and on the street. Indeed; violence and murder events against women, which are seen both in our country and in other parts of the world, are one of the most important increasing social problems of modern world. To be honest, as well as violence and murder events against women, another important issue that disturbs public conscience is that people who witness themselves and other members of the society themselves most of the time/generally remain silent and inactive against such wrongful acts. The subject of this article will be the functionalization of self-defense in the context of justified defense in cases of violence and murder against women according to Islamic law.

Keywords: Islamic Law, Women Murders, Violence Against Women, Right to Self-Defense.



GİRİŞ

Yakın geçmişte kadına saygı duyan, onu koruyup himaye eden bir toplumduk. Öyle ki, kadına karşı saygılı ve himayeci hasletimiz yabancılara dahi takdir ve beğenisini kazanmıştı (bk. Djevad, 1969-1974-1978, 36). Ancak son zamanlarda bazı kadınların can güvenliğinden yoksun olduğuna şahit olmaktayız. Bu nedenledir ki, Emniyet Genel Müdürlüğü, aile içinde şiddet gören ve görmesi muhtemel olan kadınlar için hazırladığı bir broşürde şu tavsiyelerde bulunmayı zaruri görmektedir: “...İç odaya değil, dış kapıya doğru kaçın. Banyo, mutfak gibi delici, kesici âletlerin olduğu ve ayağımızın kayabileceği yerlerden uzak durun. Komşularınızla anlaşın, evinizden kavga sesi duyduklarında polisi çağırınlar...”

(<https://t24.com.tr/haber/emniyetten-siddet-goren-kadınlara-ilginc-tavsiyeler,235157-> erişim: 23 Eylül 2019; <https://www.sondakika.com/haber/haber-koca-dayagina-parolali-onlem-3270356-erişim:> 23 Eylül 2019).

Merhametli bir toplum iken, artık gözyaşlarımız olan çocuklarımızın (bk. el-Furkân 25/74) annelerini onların gözleri önünde öldüren (bk. <https://www.yeniasir.com.tr/ege/aydin/2019/08/24/anne-lutfen-olme-erişim:> 23 Eylül 2019) ve cinayet anını videoya kaydetmeyi “*emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i 'ani'l-münker*” ilkesine ve mağdura yardım etmeye (=haklı savunmaya/meşrû müdafaya) tercih eden bir toplum yapısı ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda İslâm hukukunda ahkâmın değişmesinde etkin olan âmillerden birisi de *fesâdu'z-zamân*, yani toplumun ve genel ahlâkın bozulma olgusudur. Allah korkusu, hak-hukuk anlayışı, dinî duygu, aksiyon ve değerlerin zayıflaması, sorumluluk duygusunun kalmaması gibi bozulmaların hukukî hayata etkisi vardır (Erdoğan, 2009, 153-184). Nitekim “İslâm hukukçuları hüküm vazederken ya da mevcut hükmü tatbik ederken, zamanın gerçeklerini göz önünde bulundurmanın bir zaruret olduğunu, zamanın gerçeklerinden habersiz olanların hukuk nosyonundan mahrum olduklarını belirtmişlerdir” (Erdoğan, 2009, 159. Bk. Mecelle 39'uncu madde için bk. Ali Haydar Efendi, 1911, I/101, 102; Hüseyinî, 2010, I/43, 44). Bu bağlamda hukuk bilimi dolayısıyla hukuk bilimci/fakih aynı zamanda çağının, insanların, toplumsal örf ve âdetlerin değişmesine paralel olarak araştırma mevzuları bulur (değişime karşı hukuk kavramı için bk. Bilgin, 2003, 32-35). Çünkü fakih ile yaşadığı dönemin problemleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Fakihin yaşadığı dönemin şartlarından ve hukukî olaylarından soyutlanma şansı ve imkânı yoktur (Bilgin, 2003, 41-45; Şener, 1987, 94-158). Çünkü Şâri' Te'âlâ/Kanun Koyucu, bilginlere toplumun sorunlarına, hukukî olaylara -nâzile- çözüm bulma/fetvâ geliştirme sorumluluğunu yüklemiştir (et-Tevbe 9/122). İslâm fihhunun *dinamizmi* her zaman bu kabiliyete sahiptir (bk. Karaman, 2004, 12 vd.; Yavuz, 2006, 9-97; Karadâvî, 2012, 20 vd.), yeter ki hukuk bilimci sorumluluğunun farkında olsun.

Makalenin amacı, son zamanlarda gittikçe yaygınlaşan kadına karşı işlenen şiddet ve cinayet olaylarının *hukuk sosyoloji* ve *ahlâkî* açıdan incelenmesidir. Nitekim “hukuk *teknisyeni* -fakih de diyebiliriz- sadece yürürlükteki mevzuatı düşünmeden uygulamaya çalışan hukuk otomati değil; toplumun farklı yönlerden yapılarını da göz önünde tutarak (toplumsal gerçeğe uygun) yorumlar yapabilme ve en uygun hukuk normunu bulabilme yeteneğini kazanan gerçek hukukçu yetişmesine katkı sağlamalıdır” (İzveren, 1993, 4). *Hukuk sosyolojisinin* bir amacı da zaten budur (İzveren, 1993, 4; Bağdatlı, 2012, 285. “Yaratma” kavramını benimsemesek de “yargıcın hukuk yaratma yetkisi” için bk. Edis, 1987, 118 vd.).

Diğer yandan kadına yönelik şiddet ve cinayet hâdiselerinin ahlâkî bir yönü de vardır. Çünkü İslâm ahlâkının esası; “*et-ta'zîmu li emrillâh ve's-şefekatü 'alâ halkillâh*” prensibidir. Yani ahlâk, Allah'ın emirlerine saygı ve yaradıklarına şefkatten ibarettir (Çakan, 1981, 125). Bu prensibin açık bir anlamı da şudur: Bir yerde cinayetler vuku buluyorsa, bir de o cinayetler kadına yönelik ise, ortada dinî/hukukî olduğu kadar, ahlâkî sorun da var demektir. Bu nedenledir ki, makale konusu içtimâî emniyet açısından önemli olduğu kadar, *ma'rûfun egemenliği* demek olan “*emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i 'ani'l-münker*” (bk. Âl-i İmrân 3/104, 110, 114; el-Mâide 5/63, 79; el-A'râf 7/181, 199; el-Enfâl 8/25; et-Tevbe 9/71; es-Sâffât 37/2; el-Asr 103/1-3; Tirmizî, 1981, “Birr”, 36, “Birr ve Sıla”, 15, “Fiten”, 9; Müslim, 1981, İmân, 78; Ebû Dâvûd, 1981, “Salât”, 248) prensibi açısından da mühimdir. Çünkü uluorta kadına yönelik işlenen cinayet olaylarında toplumun henüz kâfi derecede farkındalık erdemine sahip olmadığına birlikte üzülerken şahit olmaktayız. Oysa *ma'rûfun egemenliği* için erdemli ve faziletli toplumların özel bir gayreti olmalıdır. Nitekim M. Âkif Ersoy (ö. 1936) açıkça bu durumu betimlemektedir:

Hâlık'ın nâmütenâhî adı var en başı Hak.

Ne büyük şey kul için, hakkı tutup kaldırmak.

Emr-i bi'l-ma'rûf imiş ihvân-ı İslâm'ın işi;

Nehy edermiş, bir fenalık görse, kardeş kardeşi.



1. Varlık Hiyerarşisinde İnsanın Önemi

“Biz insanı en güzel bir biçimde yarattık” (et-Tîn 95/4) vb. bazı âyetler (bk. el-Bakara 2/29, 30; İbrâhîm 14/33; el-İsrâ 17/70) ile Ashâb-ı Kirâm’la birlikte otururken yanlarından geçen bir cenaze için Hz. Peygamber’in ayağa kalkması üzerine Ashâb’ın, “Ey Allah’ın Elçisi! O bir Yahudi cenazesidir” hatırlatmalarına karşılık, Resûlullah’ın; “Değil mi ki o bir insan” (Buhârî, 1981, “Cenâiz”, 50; Müslim, 1981, “Cenâiz”, 81) hadisi gibi bir kısım hadisler kâinatta bir varlık hiyerarşisinin (*silsile-i merâtip=hierarchy of being*) (Akarsu, 1988, 25; Erturhan, 2009, 110) bulunduğunu, kadın olsun erkek olsun -mutlak manada- insan cinsinin diğer varlıklardan daha üstün bir konumla yaratıldığını gösterir. Bu bağlamda İslâm hukukunda haksız yere cana kıymak haram kılınmıştır (bk. en-Nisâ 4/93; el-En’âm 6/151; el-İsrâ 17/33; el-Furkân 25/68; Buhârî, 1981, “Vasâyâ”, 23, “Tıbb”, 48; Müslim, 1981, “İmân”, 144, “Birr”, 32). Bu nedendir ki, İslâm Ceza Hukuku kişinin can ve vücut bütünlüğüne yönelik olarak işlenen müessir fiiller için bir kısım ağır cezalar ve yüklü tazminatlar getirmiştir (bk. Dağcı, 1999, 3-266; Kaya, 2007, 19-332). Dahası, insanı olası bir zarardan ve ölümden kurtarmak için namazın dahi bozulabileceği (Tahtâvî, 1937, 203, 204; Bilmen, 1984, 225) görüşü de insanın değerini ifade eder.

İnsanın değerine ilişkin yerleşik tasavvufî düşünceye göre de Allah’ın varlığının en büyük delili, insandır. İster kadın olsun ister erkek olsun, insanoğlu âlemin özü ve gözbebeğidir. İnsan küçücük (cirm-i sağır) **görünmesine** rağmen onda bütün âlemler pinhân (mestûr) ve matvîdir (dürülmüştür).

2. Kadının Konumu

İslâm’ın kadına kazandırdığı üstün konumdan önce, İslâm öncesi Arap toplumunda kadının düşük statüsüne değinmek gerekir. Öncelikle “Biz câhiliyye devrinde kadını hiçbir şey saymazdık” (Buhârî, 1981, Libâs, 31) hadisi, Câhiliyye toplumunda kadının bilimum hak ve hukuktan yoksun olduğunu gösterir. İslâm öncesi Arap toplumunda kadının kendisi bizzat mal sayıldığı için, nikâh normal satış akdi gibi yapılır, mirastan da mahrum bırakılırdı. Muvakkat evlenme, birden çok koca ve ölen bir erkeğin karısı ile ölen kişinin kardeşini veya en yakın akrabasının evlemesi demek olan “lavira/levirate” muamelesi de oldukça yaygındı (bk. Şener, 1992, 15 vd.; Karaman, 2004, 145; Karaman, 2012, 42-46. İslâm öncesi Arap toplumunda kadının konumu için bk. Karaman, 2004, 145-147; Gürkan, ts., 115). Hatta asil ve necip bir soydan döl almak için kocası tarafından kadın başka bir erkekle ilişkiye girmek için dahi zorlanabilirdi (Keskioglu, 1984, 204). Clement Huart (ö. 1926) Arapların bu tarihî geleneğine ilişkin şöyle demiştir: “İzdivacın diğer bir şekline de nikâhu’l-istibda’ ismi verilirdi. Bu şekle göre, iyi veyahut güzel bir zürriyet sahibi olmak isteyen bir erkek, karısını bir çocuk peydah edinceye kadar başka bir erkekle yaşamasına müsaade ederdi. Bu çocuk kadının meşru kocasının oğlu sayılırdı” (Gürkan, ts., 115).

Kur’ân-ı Kerîm’e göre ise, kadın, nafaka sorumluluğu olmayan (el-Bakara 2/233), kendisi ile iyi geçinilmesi emredilen (en-Nisâ 4/19; et-Talâk 65/2, 6), bir elbise gibi kocasını sarıp sarmalayan (el-Bakara 2/187), erkeği ile karşılıklı hakları olan (el-Bakara 2/228), insanların üreyip çoğalmasında etkin rol alan (en-Nisâ 4/1; en-Nahl 16/72; el-Hucurât 49/13), kazandıklarından payı olan (en-Nisâ 4/32), yardıma ve korunmaya lâyık (en-Nisâ 4/34-36; en-Neml 27/7; el-Kasas 28/23-28), evinin huzur kaynağı, eşinin neşesi (el-A’râf 7/189; en-Nahl 16/80; er-Rûm 30/21), bazen bir imtihan sebebi (el-Enfâl 8/28; et-Teğâbün 64/14, 15), hemcinsinin velisi (et-Tevbe 9/71), zorbalık gösterilmemesi gereken, saygı duyulan (Meryem 19/32), zikre değer bir şey (el-Enbiyâ 21/91; et-Tahrîm 66/10-12), gözyadınlarımız olan çocuklarımızın anneleri (el-Furkân 25/74), horlanıp (en-Necm 53/21, 22), diri diri gömülmemesi gereken (et-Tekvîr 81/8, 9) ve de kendisine yemin edilen (el-Leyl 92/3) bir varlık olarak betimlenmektedir.

Hadis-i şeriflerde de ayaklarının altlarına cennet serilen (Ahmed b. Hanbel, 1982, V/198; Nesâî, 1981, “Cihad”, 6), dünya geçimliliklerinin en hayırlısı olan (Müslim, 1981, “Radâ”, 17; İbn-i Mâce, 1981, “Nikâh”, 5) kadınlara karşı hayırhah olunması, onlara karşı şiddet uygulanmaması ve horlanmaması emrolunmaktadır (Buhârî, 1981, “Nikâh”, 93; Ebû Dâvûd, 1981, “Nikâh”, 60, “Edeb”, 66; Tirmizî, 1981, “Radâ”, 11; İbn-i Mâce, 1981, “Nikâh”, 50; Heyet, 1992, 83).

Kadının nazarı itibare alınmadığı toplumlar, açınıcı yarım kalmış, gelişimini tamamlayamamış *prematüre* toplumlardır. Nitekim “Şüphesiz kadınlara, erkeklerin yarısıdır (şakîki’dir)” (Ebû Dâvûd, 1981, “Tahâret”, 94; Tirmizî, 1981, “Tahâret”, 82, Dârimî, ts., “Vudû”, 76; Ahmed Hanbel, 1982, VI/256, 377) hadisinde geçen “şakîk” kelimesi, tam tamına ikiye bölünen bir bütünü her bir parçası demektir. Nitekim Necip Fazıl Kısakürek (ö. 1983), “İnneme’n-nisâu şekâiku’r-ricâli” hadisinde geçen “şekâik” kelimesini manzûm olarak bir bütünü oluşturan eşit iki dilimden her biri olarak şöyle ifade etmiştir:

Kadınlara erkeklerin parçası, dilim dilim...

-Güzel, ince ve temiz, her şey onlara teslim...- (Kısakürek, 1951, 26).



İslâm'da kadının konumuna ilişkin bazı kesitler:

* İslâm öncesi Arap toplumunda kız çocukları utanç sebebi sayıldığı için diri diri toprağa gömülürdü (en-Nahl 16/58, 59). Câhiliyye toplumunun “*defnu'l-benât mine'l-mükerremât*” (Çaviş, 1979, 169), yani kız çocuklarını diri diri gömmeyi güzel bir âdet olarak benimsenmelerinin hesabının sorulacağını haber vermektedir (et-Tekvîr 81/8, 9).

* Vefatından üç ay önce gerçekleşen Vedâ Hutbesi'nde (9 Zilhicce Cuma, h. 10/m. 632) Hz. Peygamber, “*Ey İnsanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu konuda Allah'ın koyduğu ölçülere hassasiyetle uymayı tavsiye ederim. Siz kadınları, Allah'ın emaneti olarak aldınız. Onları, Allah adına söz vererek helâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız: namusunuzu korumaları, hoşlanmadığınız kimseleri izniniz olmadıkça evinize almamalarıdır. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları; meşrû, örf ve âdete göre yiyecek ve giyeceklerini temin etmenizdir*” (Tirmizî, 1981, “Radâ” , 12; İbn-i Mâce, 1981, “Nikâh”, 3; Hamidullah, ts., 209; Zebîdî, 1981, X/398; Bûtî, 1992, 459) buyurmuştur. Rasûlullah'ın insanlık tarihinin temel sorunlarından biri olan kadın haklarının korunması bağlamındaki uyarılarını “*Ey Ashabım!*” veya “*Ey Müminler!*” gibi *mukayyet* bir ifade ile değil de “*Ey İnsanlar!*” şeklinde *mutlak* bir lâfızla yapmış olması, -Müslüman olsun veya olmasın- bütün dünya kadınlarının hukukunu korumak ve her türlü şiddetten uzak tutulmalarını temin içindir. Çünkü kadınlar göz aydınlığımız olan çocuklarımızın anneleridirler (el-Furkân 25/74).

* Rasûlullah herhangi bir hayvan kesildiğinde “*Hatice'nin tanıdıklarına bu etten gönderiniz*” talimatını verirlerdi. Hz. Âişe (r.a) bunun nedenini sorduğunda; “*Onun sevdiklerini, onun için seviyorum*” buyurdular. Yine bir gün Hz. Âişe'nin evine yaşlı bir kadın Rasûlullah'ı ziyarete gelir. Rasûlullah ona fazlasıyla ikramda bulunmuşlar, hatta sırtından çıkardığı hurkasını yere sererek ihtiyar kadını onun üzerinde oturtmuşlardı. Ziyaretçi kadın gittikten sonra Hz. Âişe sorar; “*Ya Rasûlallah! Bu ihtiyar kadın kimdi?*” Rasûlullah; “*Hatice'nin dostlarından biriydi*” (Savvâf, ts., 22) buyurdular.

* Hz. Peygamber, sefere çıkarken son vedalaştığı, seferden döndüğünde de ilk uğradığı kişi, kızı Hz. Fâtıma (r.a) olurdu (Canan, 1980, 369). Rasûlullah'ın bu alışkanlığı, kızı Fâtıma'dan ayrılık süresini asgariye indirebilme gayretinden başka bir şey değildi. Ayrıca terbiye kitaplarımıza göre, “*Çarşıdan getirilen değişik, yeni bir şey olursa bunu çocuklar arasında taksim yaparken kızlardan başlamalı. Zira onlar kalben daha hassas, rûhen daha incedirler*” (Canan, 1980, 369, 370) görüş ve tavsiyesi vardır.

* Hz. Peygamber, sevgili eşi Hz. Hatice'nin sevgisi ile rızıklandırıldığını sık sık ifade buyururlar (Müslim, 1981, “Bâb-u Fedâil-i Hadîcete Ummi'l-Mu'minin Radiyallahu Teâlâ Anhâ” , 75), vefatından sonra da onu hayırla yâd ederek, “*Sizin en hayırlınız ailesine karşı en iyi olanınızdır. Ben ise ailesine karşı en iyi olanınızdır*” (İbn-i Mâce, 1981, “Nikâh”, 3) ikazı ile de -eş olarak- kadınlarla hoş geçinilmesini tavsiye buyurmuşlardır. Nitekim Rasûlullah'ın aile içinde ne gibi faaliyetlerde bulunduğunu soran bir kadına Hz. Âişe (r.a), “*Ailesine yardımcı olurlardı, namaz vakti gelince de namaza çıkarlardı*” (Zebîdî, 1981, II/644) cevabını vermiştir. Çok eşli olmasına rağmen, Hz. Peygamber kendi elbisesini yıkar, söküğünü diker, davarlarını sağlar, ailesine yük olmazlardı (Zebîdî, 1981, II/644).

* Hicrî 10. asrın Türkçesiyle yazılan Âdâb-ı Menâzil adlı eserde; “*Husûsan kızcağızlara şefkati artık gerektirir. Zira kızcağızların gönlü yumuşak ve kalpleri zayıftır. Ve sünnet oldur ki; bir kimse yabandan gelse, oğlancıklar karşı varsalar bile evvel kızcağızların elini almak gerek*” prensibi yazılıdır (Canan, 1980, 370). Aynı şekilde İslâm'da; “*İslâm'a göre kadının zihnî ve duygusal hassasiyeti dikkate alınarak, bir kıza talip olunmadan önce uygun bir şekilde; çarşıda, pazarda, toplantılarda veya hazırlanacak bir tesadüfle önce görülmeli. Beğenildikten sonra istenmelidir. Sizin kendisine talip olduğunuzu duyan, gördükten sonra da beğenmediğinizi öğrenen bir kızın kalbi kırılır. Acaba neyimi beğenmedi? Kusurum neymiş diye üzülebilir*” (Kandemir, 1981, 20) duyarlılığı vardır.

* İslâm hukukuna göre, din ve toplum hayatında kadının önemli bir konumu ve *hukukî kişiliği* vardır (*legal personality*) (en-Nisâ, 4/32; et-Tevbe 9/71). Yani kanun karşısında kadın da şahsiyet sahibidir (el-Hucurât 49/13). İlâhî emir ve yasaklardan sorumludur (en-Nisâ 4/124; Ebû Zehrâ, 1981, 281-310; Zeydân, 1993, 89-92; Atar, 2008, 141-157; Karaman, 2013, 267-286; Şa'bân, 2014, 327-344).

* Câhiliyye devrine aykırı olarak İslâm'a göre, doğan bebek için sevinç gösterisi hem kız hem de erkek çocuk için izhar edilmelidir (bk. Hûd 11/69-75; es-Sâffât 37/101; ez-Zâriyât 51/28). Câhiliyye Arapları erkek bebek doğduğunda, kız bebek ise öldürüldüğünde ana-babasını tebrik ederlerdi (Topaloğlu, 1982, 83, 84). Oysa İslâm, *nesike kurbanını* kız ve oğlan çocuklarına teşmil etmiştir (Tirmizî, 1981, “Edâhî”, 20; Ebû Dâvûd, 1981, “Dahâyâ”, 18; Uludağ, 1984, 115). Hatta kesilen hayvanın budu *bebeğin annesine* yani *kadına* ayrılır (Zihni Efendi, 1986, 1010).



* İslâm hukukuna göre, kadın *cihatla* mükellef olmadığı gibi (Turnagil, 1972, 191, 192; Acar, 2003, 130-132), savaş esnasında düşman kadınlarının Müslüman askerler tarafından öldürülmesi de caiz değildir (Zihni Efendi, 1986, 970; Demirci, 2013, 324). Nitekim Hz. Ebû Bekir (r.a), Suriye seferine çıkan ordu komutanlarına şöyle tembih etmiştir: “*Daima Allah’ın nazargâhında ve ölüme maruz bir halde bulunduğunuzu derhatır ve tezekkür ediniz ve kıyamet günününün -Ye’vmu’l-Hisâb’ın- olduğunu, işlediğinizin hesabını vereceğinizi unutmayınız. Allah yolunda dövüştüğünüz zaman erkekçe, mertçe davranın, düşmana sırtınızı çevirmeyin, zaferinizi kadın, çocuk, ihtiyar kanıyla kirletmeyin. Hurma ağaçlarını kesmeyin. Buğday tarlalarını tahrip etmeyin, yemiş veren ağaçları devirmeyin. Açlığınızı gidermek için zaruret hâsıl olmadıkça koyun, inek, deve gibi hayvanları kesmeyin. Söz verdiğiniz vakit ahdinizin şartlarını ifada mütekeyyit olun. Yolunuzda ilerledikçe birtakım keşiflere rast geleceksiniz ki manastırlarda gezerler ve inziva hâlinde Allah’a ibadetle iştilal ederler. Onları kendi hallerinde bırakın ve manastırlarını yıkmayın*” (Turnagil, 1972, 157, 158). Halife Hz. Ömer de (r.a) harbe çıkan ordusuna benzer insanî esasları öğütlerken, kadınların katledilmemesini de tembihlerdi (bk. Turnagil, 1972, 158, 159). Bu bağlamda bir ibretli olay da tarihte ilk defa kendisi için “*Sultan*” tabiri kullanılan Gazneli Mahmud’un tavrıdır. Nitekim Gazneli Mahmud (ö. 1030), Batı İran’a hâkim olan Bâvendî(ler) Hânedânı’na harp ilân edince, Kraliçe’den şöyle bir mektup alır: “*Kocam hayatta iken sizin taarruzunuzdan endişe ediyordum. Zira o hükümdardı ve bir mücahitti. Ama artık yaşamıyor. Saltanatı bir kadınla bir çocuğa kalmıştır. Sizin bir çocukla zayıf bir kadına taarruz edeceğinizi hiç sanmam. Zira bu taarruz muvaffak olsa da şan ve şereften mahrum kalacak; buna mukabil muvaffak olmadığı takdirde mağlubiyetinizin utancı müthiş olacak. Unutmayınız ki zafer netice itibariyle yalnız Allah’ındır.*” Bâvendî Kraliçesi’nin gönderdiği bu mektup sebebiyle Sultan Mahmud, Bâvendî(ler) Hânedânı’na taarruz etmekten vazgeçmiş, saltanata varis olan çocuğun büyümesine kadar savaşı tehir etmiştir (Djevad, 1969-1974-1978, 113-115). Bir başka ibretli olay da Bizans İmparatorluğu’nun Grandük’ü Lucas Notoras esir edilerek hazineleri ile birlikte Fâtih Sultan Mehmed’in (ö. 1481) huzuruna getirilince, padişah ile arasında bir diyalog geçer... Grandük bu zorlu mülâkattan sonra af ve himayeye mazhar olmuş, akabinde de Fâtih, Notoras’ın ıstırap içinde kıvranan karısını ziyaret etmiş ve bir oğlun gösterebileceği sefkat ve alâkayı göstererek teselli etmeye çalışır (Djevad, 1969-1974-1978, 124, 125).

* Gayr-i müslim kadınlar *cizyeden* muaf tutulmuştur (Hamidullah, ts., 230; Yazır, 1997, I/296; Heyet, 1998, 56; Erdoğan, 2013, 79; Demirci, 2013, 227-229).

* Hz. Fâtıma (r.a) -kadın olmasına rağmen- *Ehl-i Beyt’ten/Âl-i Abâ’* dan addedilmiştir (Erbilî, 1899, 30; Bilmen, ts., 14, 15).

* Hz. Ömer (r.a) ve Hz. Ali (r.a) dönemlerinde yetenekli bazı kadınlar bayan cemaate *imâmet* için görevlendirilmiştir (“*imâmu’n-nisâ*” için bk. Canan, 1980, 346, 347; Yavuz, 1999, 94-101).

* İslâm tarihinde, hâfız bayanlar (Ramazanoğlu, 1982, I/63), allâme kadınlar (Havva, ts., II/445), iz bırakan meşhur bayanlar (“*meşâhirü’n-nisâ*” için bk. Topaloğlu, 1985, 251) olduğu gibi, özellikle hadis (Yavuz, 1999, 175-203), fıkıh (Yavuz, 1999, 203-219) ve irşat alanında son derece şöhret olmuş kadınlar da vardır (Yavuz, 1999, 211, 212).

* Kaligrafya/hüsn-ü hat sanatı dahi Müslüman kadınlar tarafından ihmal edilmemiştir. Fâtıma bintü’l-Hasan (ö. 480/1087) hüsn-ü hat sanatı ile şöhret kazanmış ve bazı mühim diplomatik yazıları o yazmıştır. Ayrıca fıkıh, tefsir, hadis, vaaz, irşat, tasavvuf, kıraat, kaligrafya uzmanları, mütefennineler, mücahideler, sâhibâtü’l-hayrât olan müslüman kadınlar mevcuttur (Okıç, 1981, 45-59; Yavuz, 1999, 175-243). Ayrıca kadının eğitimi için bk. Demirci, 2013, 307-309; Hamidullah, ts., 241-262). İslâm dünyasında kadının eğitimi önemsenirken, Fransa’da ilk defa 1836 yılında kızlara mahsus ilkökul açılabilmiş, fakat II. Dünya Savaşı’ndan sonra hukuk sahasına girebilmişti. Durum İngiltere’de de farklı değildi. 1948 yılına kadar Cambridge Üniversitesi’ne hiç kız öğrenci alınmamış, bugün bile kızların sayıları ¼ oranını geçemez (Canan, 1980, 335).

* Ebû Mansûr el-Mâturidî’ye (ö. 333/944) göre, peygamberlerde erkek olmak şartı vardır. Bilicma, kadınlardan peygamber gelmemiştir. Ebu’l-Hasen el-Eş’ârî’ye (ö. 324/935-36) göre ise, *nübüvvet* için erkek olmak şartı yoktur. Bu esasa göre, kadınlar da peygamber olabilir (İzmirli, 1981, 72; Gölcük- Toprak, 1991, 57; Topaloğlu, 1991, 147; Heyet, 1999, I/27).

* Dört mezhep fukahasına göre, kadının *müftülüğü* caizdir. Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ayrıca kadınlardan hukuk davalarına bakabilecek hâkimleri tayin etmenin de caiz olduğuna ilişkin içtihatla bulunmuştur (Gürkan, ts., 137. Ayrıca kadının kamu görevliliği için bk. Demirci, 2013, 309-311). İslâm hukukunda benimsenen bu kadim görüşe rağmen, günümüzde “*İngiltere Anglikan Kilisesi’nde kadınların papaz olarak atanması düşüncesi tartışmalara yol açmış ve kilisenin önemli isimlerinden çok sayıda papaz böyle olursa kiliseden ayrılacağına ilişkin görüş belirlemiştir*” (konuya ilişkin detaylı bilgi için bk. <http://www.tumgazeteler.com/?a=3839892-erişim: 18 Mayıs 2010>).



* Kadının *hâkim, kâdı ve devlet reisi* olup olamayacağı meselesine gelince, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler, kaza makamını hilâfete (devlet reisliğine) benzeterek kadının bu mevkiyi işgal edemeyeceğini söylemişlerdir. Hanefîlere göre ise, kadın had ve kısas davalarının dışında kalan davalarda hâkim olabilir (Topaloğlu, 1985, 261; Yavuz, 1999, 164-174; Armağan, 2001, 208; Acar, 2003, 21-116; Demirci, 2013, 309-311).

* İslâm, kadının *ziynet zevkine* izin etmiş, muayyen bir orana kadar kadınların ziynetlerini zekât kapsamı dışında tutmuştur (bk. Hamidullah, ts., 211, 212; Ezherli, ts., 28; Canan, 1980, 362; Heyet, 1999, I/441).

* Kadın evlendiğinde *mehir hakkına* sahip olduğu gibi (Büyükçınar, 1981, 112-116; Azzâm, 1985, 185; Kandehlevî, ts., 87, 88; Yavuz, 1999, 119; Yaman, 2012, 61-64; Demirci, 2013, 57-61; Kahveci, 2014, 133-140; Acar, 2018, 151-172), evlilik süresinde de iâşe, giyim, mesken, ev eşyası, hizmetçi masrafları ve sağlık giderlerini kapsayan evlilik nafakasına, boşandığında da *iddet nafakası hakkına* sahiptir (bk. Yavuz, 1979, 366; Yavuz, 1999, 125, 126; Yaman, 2012, 64, 65; Demirci, 2013, 54; Kahveci, 2014, 141-147; Acar, 2018, 172-180). Görüldüğü üzere, İslâmiyet ailenin geçim yükünü bütünüyle erkeğe yüklerken, kadını bu nevi sorumluluklardan muaf tutmuştur. Kadının nafakası evlenmeden önce babası, velisi yahut yakınları tarafından karşılanmasına mukabil, evlendikten sonra da fakir olsa dahi kocası tarafından karşılanır. Eğer kadının kocası yahut ailesi yoksa nafakası beytülmal/hazine tarafından temin edilir. Kezâ, evli kadının çocuklarının nafakası da kocasına yahut kocasının yakınlarına aittir. Bunun içindir ki, İslâmiyet mirasta erkeğe fazla pay ayırmıştır (Tabbara, 1981, 407, 408).

* Bazı istisnâî haller dışında kadının çocuğunu emzirme mecburiyeti yokken (Kâsânî, 1974, IV/40), Almanya'da Hamburg ve bazı diğer eyaletlerin kanunlarına göre, eşin/kadının, çocuğunu ne kadar süre ile emzirmeğe mecbur olduğunu belirleme hakkı bile erkeklere verilmiştir (Çaviş, 1979, 166, 167).

* Kadının *din seçme hakkı* vardır (Tabbara, 1981, 302; Hamidullah, ts., 238; Armağan, 2001, 116-122).

* Kadının *çalışma hakkı* vardır (el-Kasas 28/23; Savvâf, ts., 76; Yavuz, 1999, 159, 160; Demirci, 2013, 249-252; Karadâvî, 2012, 99-101).

* Düşmana verilen can, mal, ırz ve din güvenliğini sağlayan dokunulmazlık güvencesi demek olan "*emân*" (Erdoğan, 2013, 119; Yazır, 1997, 401, 402) kadınlarca da verilebilir (Tabbara, 1981, 428, 429; Yazır, 1997, 401, 402).

* Ölen zengin bir kadının kefen masrafları, şahsî malından harcanmayıp, kocasının malından karşılanır. Fakat fakir olan bir kocanın kefen masraflarını zengin olan karısı ödemek zorunda değildir (el-Bakara 2/233; Yavuz, 1979, 222, 223).

* Kadının *şahitlik hakkı* vardır (Yeprem, ts., 25; Yavuz, 1999, 109-112; Armağan, 2001, 130; Apaydın, 2010, XXXVIII/278-283; Demirci, 2013, 311-315).

* Kadının *miras, mülkiyet, ticaret, tasarruf, akit/hukukî işlem yapma hakkı* vardır (el-Bakara 2/282; en-Nisâ 4/7-176; Demir, 1981, 120 vd.; Tabbara, 1981, 341, 342; Bilmen, 1985, V/207-406; Yavuz, 1999, 118-125; Armağan, 2001, 164-168; Çalış, 2004, 15-445; Döndüren, 2013, 45 vd.; 56-141; Demirci, 2013, 57-61; Gürkan, ts., 115).

* Kadının *hayır hasenat/hayrât yapma hakkı* vardır. Nitekim kadınlar tarafından kurulan birçok medrese, cami, türbe, han, hamam ve hastane mevcuttur. İlk tıp fakültesini de Kayseri'de Gevher Nesibe Hatun (ö. 1204) inşa ettirmiştir (Sibaî, 1979, 130, 131; Okiç, 1981, 45-59; Uludağ, 1984, 8; Yavuz, 1999, 153-155).

* Kadının *velâyet hakkı* vardır (Yavuz, 1999, 164, 165; Demirci, 2013, 309-311).

* Kadının *biat hakkı* vardır (Hamidullah, 1972, 22-28; Hamidullah, 1980, I/159-179; Dursun, 1983, 31, 32; Yavuz, 1999, 165, 166; Berki - Keskioglu, 2001, 174-183; Acar, 2003, 46-50; Sarıçam, 2005, 110-112; Demirci, 2013, 268, 269).

* Kadının *seçme ve seçilme hakkı* vardır (Yavuz, 1999, 166-170; Armağan, 2001, 129, 130, 203-207; Acar, 2003, 21-120; Demirci, 2013, 309-311).

* Eşinden şiddet gören bir kadının -sırf intikam almak için boşanmaya yaklaşmayan-kocasını hul' yapmaya icbar etmek hakkı vardır (Karadâvî, 2012, 62, 63; Yaman, 2012, 93, 94; Kahveci, 2014, 218, 219, 242, 243; Acar, 2018, 262-266, 281-283).

* Kötü muamele, şiddetli geçimsizlik ve verilen zarar sebebi ile kadın tefrîk talebinde/kazaî boşanma isteğinde bulunabilir (Kahveci, 2014, 215-229, 242, 243; Acar, 2018, 262-266, 281-283).

* İslâm'a göre kadın siyaset yapma hakkına sahiptir. Nitekim İslâm medeniyet tarihinde *siyaset* yapmış Müslüman kadınlar vardır (şöhret olmuş siyasetçi kadınların biyografileri için bk. Yavuz, 1999, 213-243).



* Kur'ân-ı Kerîm'in 4'üncü sûresi "Nisâ Sûresi" olup, Kur'ân-ı Kerîm'in 34 yerinde Hz. Meryem (a.s)'in isminden söz edilir ('Abdülbâkî, 1984, 665).

* Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefatından sonra Hz. Ebûbekir (r.a) devrinde bütün ashabın kabul ve ittifakıyla kitap hâline getirilmiş (cem'), *Mushaf* denilen ana/asıl Kur'ân-ı Kerîm Hz. Ebûbekir nezdine bırakılmıştı. O vefat edince, Mushaf Hz. Ömer'in (r.a) emanetinde kalmaya başlar, Hz. Ömer'in vefatından sonra ise, kızı Hz. Hafsa'ya (r.a) emanet edilmiştir (Cerrahoğlu, 1989, 71, 72, 73; Acar, 2003, 118, 119).

* Birçok dinî hüküm münferiden kadınlar tarafından rivayet edilmiştir (Acar, 2003, 118).

* Kur'ân-ı Kerîm'de kadınların *mücadele yetilerine* yer verilmiştir (el-Mücâdele 58/1; Acar, 2003, 119, 120).

* Hak ve sorumluluklar konusunda erkeklerle kadınlar birbirlerine eşittir. Nitekim "*erkeklerin (meşrû surette) kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır*" (el-Bakara 2/228; Acar, 2003, 46).

* Fitrî yapıya göre, erkek ve kadın birbirlerine karşı bazı üstün yönlerle donatılmış olup, her biri diğerine muhtaçtır (en-Nisâ 4/1, 34; el-İsrâ 17/70; el-Hucurât 49/13; Armağan, 2001, 64-72; Acar, 2003, 38, 39; Köse, 2015, 137-140).

* İslâm'a göre erkek kavvâm, kadın ise mutî konumunda olup, evliliklerinde karardan önce istişâre ederler (Köse, 2015, 147 vd.).

* Koca emîn, kadın ise emânettir (Müslüm, 1981, "Hac", 19; İbn-i Mâce, 1981, "Nikâh", 3; Köse, 2015, 171-177).

* Koca evin geçiminden sorumlu iken, kadın ise evin tertip ve düzeninden mesuldür (Köse, 2015, 168-171).

* Eşler birbirinin elbisesidirler. Birbirlerinin kötü ve çirkin yönlerini örterler (el-Bakara 2/187; Kiraz, 2007, 232; Köse, 2015, 177-179).

* Kur'ân'ın "*İçinizden, kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp, aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, Onun varlığının belgelerindedir. Bunlarda düşünen millet için dersler vardır*" (er-Rûm 30/21) nassı ile kadın, hem "*kendisiyle huzura kavuşulacak bir varlık*" hem de "*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini var eden ve ikisinden pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabbinize hürmetsizlikten sakının*" (en-Nisâ 4/1) âyeti fehvasınca da "*kocasının yol arkadaşı*" olarak betimlenir. Ayrıca İslâm'a göre kadın, Hz. Âdem'in ilk yanılıcısı -erkeğin(in) şeytanı- olarak suçlanamaz. Zira Hz. Âdem ve eşi Allah'a karşı itaatsizlikte birlikte hata işlediler, akabinde ikisi de pişman olup tevbe etmişlerdir (el-Bakara 2/36, 37). Şayet kadın erkeğin şeytanı olmuş olsaydı, Hz. Peygamber (s.a.v) "*Dünyadan bana kadınlar, güzel koku ve gözümün nuru namaz sevdirilirdi*" (Nesâî, 1981, "Nisâ", 1), "*Sizin en hayırlınız kadınlara karşı en iyi olanınızdır*" (Tirmizî, 1981, "Radâ", 11) buyurmazlardı.

* Kadın lâyıık olduğu konuma İslâmiyet ile kavuşmuştur. İslâm, kadına *hayat hakkı, hukukî tasarruf hakkı, eğitim hakkı, miras hakkı* gibi birçok haklar sağlamıştır. Orta çağ Avrupası'nda "*şımarık olur*" düşüncesiyle kız çocuklarına Kitâb-ı Mukaddes'in faziletinden başka bir şey öğretilmezdi. Öğretim vakıfları sadece erkek çocuklarına tahsis edilir, kız çocuklarının öğretimi için bir fon ayrılmazdı (Çelebi, 1983, 338). Buna karşın İslâm dünyasında kadının meşgul olduğu bazı ilim dalları şunlardır: *Dini konular* (Çelebi, 1983, 344), *edebiyat* (Çelebi, 1983, 347), *mûsiki* (Çelebi, 1983, 350), *tıp* (Çelebi, 1983, 355) ve *muharebe işleri* (Çelebi, 1983, 357) başta olmak üzere kadının her konuda öğrenim hakkı vardı. İlim öğrenme konusunda kadın ile erkek arasında herhangi bir ayırım yapılmamış, aksine her ikisine de farz kılınmıştır (İbn-i Mâce, 1981, "Mukaddime", 17).

* "*Câhiliyye devrinde kadını biz hiçbir şey saymazdık*" (Buhârî, 1981, "Libâs", 31; Müslüm, 1981, "Talâk", 32) düşüncesi, İslâm'ın gelişi ile ortadan kalkmış, kadına *alışveriş hakkı, mülkiyet hakkı* gibi önemli haklar tanınmıştır. Kadının evlilik akdi öncesi edinmiş olduğu malları evlilik akdi ile kocasına intikal etmez. Kadın evlendiğinde *mehir hakkına* sahip olduğu gibi, boşanması durumunda da *iddet nafakası* hakkına sahiptir. Evli kadının *işesi, giyimi, mesken ihtiyacı, ev eşyası, hizmetçi masrafları* ve *sağlık giderleri* bütünüyle kocasına aittir. *Yemek pişirmek, çamaşır yıkamak* ve *ev hizmetlerini* yapmakla mükellef değildir. Kadın istediği takdirde kocası ona *hizmetçi* tutmakla yükümlüdür (Mevsilî, 1980, IV/3-16; Acar, 2018, 151-180). Ancak, "*Mümin erkeklerle, mümin kadınlar birbirinin dostları ve yardımcılarıdır. Onlar iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar*" (et-Tevbe 9/71) vb. nasslar gereğince kadının ev işlerinde fedakâr davranmasına ilişkin bir mâni de yoktur. Aksine "*Sizin kadınlarınıza olan birtakım haklarınız var onların da sizde bazı hakları vardır*" (İbn-i Mâce, 1981, "Nikâh", 3) gibi bazı nasslar karşılıklı bazı hak ve sorumluluklara işaret etmektedir.



* İslâm'a göre kadın, saygıya ve korunmaya lâyık bir hilkat evidir. Kadın, beşer hamurunun mayalandığı bir bereket teknesi olduğu gibi (en-Nisâ 4/1; el-Hucurât 49/13), aynı zamanda "lâtîf", "bedî" ve "rahîm" isimlerinin de tecellisidir. O, dış inkişâfıyla "bedî", ruhî inkişâfıyla "lâtîf" ve "rahîm" isimlerinin bir tezahürüdür. Bir millet erkekle gelişir ve ancak kadınla ilerleyebilir (Uygun, 1973, 21 vd.).

3. Kadın Cinayetleri

Kişinin evvelemerde karısına ve diğer aile fertlerine karşı sabırlı, affedici, merhametli ve idare/tolere edici davranması (et-Teğâbün 64/14; Tirmizî, 1981, "Radâ", 11, 63; İbn-i Mâce, 1981, "Nikâh", 50), genel olarak da erkeklerin kadınlara karşı himayeci yaklaşımlar sergilemesi erdemli davranışlardır (bk. en-Neml 27/7; el-Kasas 28/23-29). Bu bağlamda Rasûlüllah, kadınların dövülmesini yasaklamakta, hanımlarına şiddet uygulayanları "hayırsız kişiler" olarak nitelendirerek; "Gündüz karısını köle gibi kırbaçlayan birisi akşam onunla aynı yatağa nasıl girecek?" (Buhârî, 1981, "Nikâh", 93; Ebû Dâvûd, 1981, "Nikâh", 60) hayret ve tevbihi ile bu gibi kişilerin şahsiyetlerinin zayıflığını işaret buyurmuşlardır. Dahası Rasûlüllah, savaş alanında gördüğü bir kadın cesedi karşısında öfkesini gizlemeyerek; "Size kadınları öldürmeği yasakladım mı?" (Sibaî, 1979, 99) tevbihinde bulunmuşlardı. Nitekim Hayber'in Fethi'nde (h. 7/m. 628) Hz. Peygamber'i koyun eti ile zehirlemeye çalışan Zeynep bintü'l-Hâris isimli Yahudi kadını bizzat affetmişlerdi. Üstelik Rasûlüllah bu zehirli etten etkilenmiş, söz konusu zehirin irtihalleri esnasında dahi etkisini gösterdiği söylenir (Bilmen, ts., 10, 11; Sirâceddîn, 1991, 286; Berki - Keskioglu, 2001, 350; Sarıçam, 2005, 231).

Kadın cinayetleri ve İslâm'da kadının konumuna ilişkin genel bilgilerden sonra şimdi de son zamanlarda kadınların çokça maruz kaldıkları şiddet ve cinayet olaylarına karşı gerek bizzat kendilerince ve gerekse başkaları tarafından *-hukuka uygun bir şekilde-* haklı savunmaya girişilmesinin meşrûiyeti bağlamında *haklı savunmanın hukukî dayanakları, aşamaları, hükmü ve şartları* incelenecektir.

4. Haklı Savunmanın Hukukî Dayanakları

İslâm hukukunda haksız yere cana kıymak haram kılınmıştır (bk. en-Nisâ 4/93; el-En'âm 6/151; el-İsrâ 17/33; el-Furkân 25/68; Buhârî, 1981, "Vasâyâ", 23, "Tıbb", 48, "İlim", 37, "Hacc", 132; Müslim, 1981, "İmân", 144, "Birr", 32; İbn Hazm, 2010, XI/197, 218). Ancak can ve vücut bütünlüğüne kasteden saldırgan kişiye karşı misli ile karşılık vermek demek olan *haklı müdafaa câiz*, mubâh veya vâciptir (bk. el-Bakara 2/194, 195; eş-Şûrâ 42/40; Zuhaylî, 2014, V/614, 615; Behnesî, 1988, 204; Şoman, 1999, 293; Dağcı, 1999, 17, 93, 249; Dönmez, 2004, XXIX/383-387; Kaya, 2007, 5, 111-114; Ergün, 2018, 280-284). Bu bağlamda başkaları için girişilen haklı savunmanın meşrûiyeti, hukukun korunmasını emrettiği can ve vücut bütünlüğünün himayesinin gerekliliğidir (*ed-darûrâtü'l-hamse=el-usûl el-hamse/hıfz-u usûl-i hamse*) (Zuhaylî, 2014, V/615 vd.; Şoman, 1999, 19; Şa'bân, 2014, 414, 415; Uludağ, 2003, 5, 6; Şentürk, 2001, XXIII/137-138; Dönmez, 2004, XXIX/385).

a) Kitap

Meşrû müdafaanın hukukîliğine ilişkin bazı âyetler şunlardır:

* "Size saldıran, size saldırdıkları gibi saldırın" (el-Bakara 2/194).

* "İyilikte ve fenalıktan sakınmakta yardımlaşınız" (el-Mâide 5/2).

* "(İman edenler ve Rablerine dayanıp güvenenler) Bir haksızlığa uğradıklarında, yardımlaşsınlar" (eş-Şûrâ 42/39) âyetleri de başkalarına yönelik olan saldırılara karşı girişilen meşrû savunmanın cevazına ilişkin delillerdendir (Krs. İbn Hazm, 2010, XI/200, 217; Zuhaylî, 2014, V/614, 615).

* "...Onlar iyiliği emreder, kötülükten menederler..." (Âl-i İmrân 3/114) gibi, "emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i 'anî'l-münker", yani ma'rûfun egemenliğine ilişkin olan âyetler de (bk. Âl-i İmrân 3/104, 110, 114, el-Mâide 5/63, el-A'râf 7/181, 189, 199, et-Tevbe 9/71, 112, es-Sâffât 37/2) *âhara/üçüncü şahıslara* yönelik olan saldırılara karşı girişilen haklı savunmanın hukukî dayanakları arasında sayılabilir.

b) Sünnet

Meşrû müdafaaya ilişkin Sünnet'ten bazı deliller ise şunlardır:

* "Sizden kim kötü ve çirkin bir iş görürse onu eliyle düzeltsin..." (Müslim, 1981, İmân, 20, 78; Ebû Dâvûd, 1981, "Salât", 248).

* "Zalim olsun, mazlum olsun kardeşine yardım et..." (Buhârî, 1981, "Mezâlim", 4, "İkrâh", 6; Müslim, 1981, "Birr", 62; Tirmizî, 1981, "Fiten", 68; İbn Kudâme, 2004, XII/411; Şevkânî, 1973, VI/77; Behnesî, 1988, 201; Zuhaylî, 2014, V/615).

* Hz. Peygamber (s.a.v) kavgada eli ısırılan bir kişinin güçlü bir tepki ile elini çekmesinden dolayı dişleri dökülen saldırgan kişi lehine herhangi bir tazminat emretmemiştir. Saldırgan kişinin itirazı üzerine



Hız. Peygamber'in, "(zavallı) elini ağzında bıraksaydı da hayvanın ısırması gibi ısırsaydın öyle mi?" sorusu, haklı savunma hudutlarını aşmayan meşrû bir savunmanın hem hukuka uygun hem de tazminatı gerektirmeyeceğinin delilidir (Buhârî, 1981, "Diyât", 24; Müslim, 1981, "Kasâme", 23; Müzenî, 1999, 350; İbn Kudâme, 2004, XII/408, 409, 412, 413; Şîrâzî, 2017, III/262; Behnesî, 1988, 197).

* "Müslümanlara kılıç çeken kişinin kanı herderdir/helâldir" (İbnü'l-Hümâm, ts., X/232).

* "Her kim yanında diğer bir mümine zulüm ve hakaret edilir de ona yardım etmeğe gücü yettiği halde yardım etmezse, Cenâb-ı Allah onu kıyamet gününde şahitler huzurunda zelil eder" (Şevkânî, 1973, VI/76; Zuhaylî, 2014, V/615).

* "Bir mazlumun haksızlığa uğradığını görüp de ona yardım etmeğe gücü yettiği halde yardımını esirgeyen katı kalpli kimseden de mazlumun intikamını alırım" (Erdem, 1963, 37).

* "Müminler kötülük edenlere karşı birbirleriyle yardımlaşsınlar" (Ebû Dâvûd, 1981, "İmâre", 36; İbn Kudâme, 2004, XII/411).

* "Müslüman Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu tehlikede yalnız bırakmaz" (Ebû Dâvûd, 1981, "Edeb", 46; Müslim, 1981, "Birr", 58).

* "Şüphesiz müminler fitneye düşüren şeytanlara karşı yardımlaşsınlar" (Ebû Dâvûd, 1981, "İmâret", 36; Zuhaylî, 2014, V/615).

* "Canımı gücü ve kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, ya iyilikleri emreder ve kötülüklerden sakındırırınız ya da Allah kendi katından üzerinize bir azap gönderir..." (Tirmizî, 1981, "Fiten", 9).

* "Müminler birbirlerini sevmekte, acımakta ve korumakta bir vücuda benzerler..." (Buhârî, 1981, "Edeb", 27) vb. hadisler de başkaları için girişilen haklı savunmanın hukukîliğinin delillerindendir. Çünkü kişiler arasında dayanışmanın olmadığı durumlarda, başta can emniyeti (hıfzu'n-nefs) olmak üzere hukukun korunmasını emrettiği esaslar (el-usûl el-hamse) tehlikeye girer, içtimaî emniyet kalmaz (Zuhaylî, 2014, V/615 vd.; Behnesî, 1988, 196; Şoman, 1999, 19; Şa'bân, 2014, 414, 415; Uludağ, 2003, 5, 6; Şentürk, 2001, XXIII/137-138; Dönmez, 2004, XXIX/385). Bu bağlamda cana yönelik olan saldırıyı defetmek câizdir. 'İzz b. 'Abdisselâm'a (ö. 660/1261) göre de mağdurun dinine bakılmaksızın masum cana yönelik olan tehlikeyi bertaraf etmek câizdir (Behnesî, 1988, 196, 201).

5. Haklı Savunmanın Aşamaları

Kişi, haklı savunma sınırlarını aşmamak şartı ile hem kendisinin hem de âharın/başkasının/üçüncü şahısların hukukun himayesini emrettiği esaslardan herhangi birine yönelik olan tehlikeyi savmakla yükümlüdür (ed-darûrâtü'l-hamse=el-usûl el-hamse/hıfz-u usûl-i hamse. Krş. Şentürk, 2001, XXIII/137-138; Dönmez, 2004, XXIX/385-387). Haklı savunma durumunda kalan kişi, savunma sınırlarını aşmamalıdır. Çünkü hukukta, "zarar ve mukabele-bizzarar yoktur" (İbn Nüceym, 1977, 43; Hamevî, 1985, I/280 vd.; Hâdimî, 2016, 403; Kırkağâcî, 1881, 51; Mecelle, md. 19; Ali Haydar, 1911, I/73-75; Hüseyinî, 2010, I/31, 32). Aynı şekilde hukuka göre, "bir zarar kendi misli ile izâle olunmaz" (Hamevî, 1985, I/278 vd.; Mecelle, md. 25; Ali Haydar, 1911, I/81, 82; Hüseyinî, 2010, I/35).

"Zaruretler kendi miktarlarınca takdir olunur" (İbn Nüceym, 1977, 43; Hamevî, 1985, I/276 vd.; Hâdimî, 2016, 404; Kırkağâcî, 1881, 52; Mecelle, md. 22; Ali Haydar, 1911, I/78-80; Hüseyinî, 2010, I/37) prensibi gereğince, kişi olağan hallerde meşrû savunma kapsamında gerek şahsını ve gerekse bir başkasını korumaya çalışırken, saldırganı karşı en hafif, en az zarar verecek olan savunma taktiklerini uygular. Sözgelimi, Allah'ını seversen yapma, Allah'tan kork, o bir kadın... vb. sözlerle (inşâd/münâşede) mütecâviz kişiyi saldırısından caydırmaya çalışır. Evveleminde saldırganı yaralama, bir tarafını kırma, öldürme gibi zararlı fiillere girişmez. Çünkü meşrû savunmanın amacı, saldırganı cezalandırmak değil, sadece onun muhtemel zararını önlemek veya en aza indirmektir. Bu sebeptendir ki, saldırıya uğrayan kişiyi savunan kişi, saldırganın zararını def edecek oranda ona karşılık verir. Mütecâviz kişi yine de saldırmaya devam ediyorsa, mağduru savunmaya çalışan kişi saldırganı katledebilir. Ancak haklı savunma konumundaki kişi olağan olmayan hâl ve durumlarda tertibe riayet etmekle yükümlü değildir. Çünkü riskli durumlarda kişiden tertibe riayet etmesini beklemek ölümüne sebebiyet verebilir. Bu da adalet ve hakkaniyet ülküsüne aykırı olur (Şîrâzî, 2017, III/261, 262; İbn Kudâme, 2004, XII/408, 409, 413; Kâsânî, 1974, VII/93; Ğamrâvî, ts., 536; Zuhaylî, 2014, V/614; Behnesî, 1988, 208-210; Dönmez, 2004, XXIX/386).

6. Haklı Savunmanın Hükümü

İslâm hukukçuları kişinin gerek şahsını ve gerekse âharı canlarına yönelik olarak uğradıkları saldırıdan korumak için girişilen haklı savunmanın meşrûiyeti hususunda görüş birliğine varmışlardır. Ancak haklı



savunmanın hükmü yani vâcip ya da câizliği/mübâhlığı fakihler arasında tartışma konusu olmuştur (İbn Kudâme, 2004, XII/408-414; Dönmez, 2004, XXIX/385). Meşrû müdafaa konumundaki kişinin fiili suç kapsamında olmadığı için kendisine cezaî bir sorumluluk yükletilemez. Çünkü onun bu fiili hem mübâh hem bir vazifenin ifası hem de hakkın kullanılmasına yöneliktir. *Fakat saldırıya uğrayan kişi haklı savunma hudutlarını aşarsa, ceza hukuku ve medenî hukuk açısından mesul tutulur.* Saldırıya uğrayan kişi (mu'tedâ 'aleyh=mesûlün 'aleyh), saldırganı ancak öldürmekle kurtulabileceğine ilişkin zann-ı gâlibi sabit olmadıkça saldırgan kişiyi öldüremez (Krş. İbnü'l-Hümâm, ts., X/232, 233; Zuhaylî, 2014, V/615, 616).

Hanefî, Mâlikî ve Şâfiilere göre, cana yönelik olan saldırıya karşı meşrû müdafaaada bulunmak vâciptir. Bazı Hanbelî, Mâlikî ve Şâfiilerin zayıf bir görüşlerine göre ise, cana yönelik olan saldırıya karşı haklı savunmaya girişmek vâcip değil, bilâkis câizdir. Bir kısım Hanbelîlere göre de fitne zamanında haklı savunma câizdir, vâcip değildir. Zira hadiste, *"(fitne zamanında evinde otur...) eğer kılıcın parıltısının seni şaşırtacağından korkarsan, elbiseni yüzüne ört. Gelen hem senin günahınla hem de kendi günahıyla dönsün"* buyurulmuştur (bk. Ebû Dâvûd, 1981, "Fiten", 2; İbn Mâce, 1981, "Fiten", 10; Şevkânî, 1973,

VI/77; Şîrâzî, 2017, III/261, 262; İbn Kudâme, 2004, XII/410; İbnü'l-Hümâm, ts., X/232, 233; Şevkânî, 1973, VI/77; Behnesî, 1988, 196, 197; Şoman, 1999, 293; Zuhaylî, 2014, V/617, 618).

Meşrû savunmanın kayıtsız şartsız lüzumunu benimseyenlerin delili, kişi gerek kendisinin gerekse başkalarının canına, malına ve ırzına yönelik olan saldırılara karşılık vermekle sorumludur (Âmidî, 1914, I/138 vd.). Saldırı fiili saldırganın kanını helâl kılmaz. Ancak mağdurun saldırıyı önlemesini vâcip veya câiz kılar. Muhtemel bir saldırının önlenmesi ancak saldırganın öldürülmesi ile mümkün olacaksa, saldırgan kişi öldürülür, kanı da heder/karşılıksız/helâl olur. Bu da hukuken öz savunma ve zaruret hâli kapsamında değerlendirilir, suç olarak nitelendirilemez (Şâfi'î, 1903-1907, VI/172, 173; Gazzâlî, 1916, I/65, 66; Zuhaylî, 2014, V/615; Çalış, 2013, XLIV/141-144. Zaruret hâli ve zaruretin getirdiği bazı ruhsatlar ve kolaylıklar için bk. Karaman, 1988-1996, I/217-276; Karaman, 1991, II/489).

Haklı savunma şayet kişinin ailesine yönelik olan haksız bir saldırıya karşılık yapılmış ise, bu çeşit meşrû savunma kesinlikle vâciptir. Ancak öz savunma kişinin şahsına yönelik olan bir saldırı için yapılmış ise, böylesi hallerde haklı savunmanın hükmü için iki durum söz konusu olur:

a- Kişinin şahsına yönelik olan bir tehlikeyi savmak için haklı savunmaya girişi vâciptir. Çünkü *"Kim size saldırırsa, onun saldırısının dengiyle siz de ona saldırın"* (el-Bakara 2/194), *"Kendinizi, ellerinizle tehlikeye atmayın"* (el-Bakara 2/195), *"Ailesi için savaşmış öldürülen kişi şehittir"* (Ahmed b. Hanbel, 1982, II/221; Ebû Dâvûd, 1981, "Kitâbu's-Sünne", 29; Tirmizî, 1981, "Kitâbu'd Diyet", 21; Nesâî, 1981, "Tahrîm", 23, 24) nasları bunu âmidir.

b- Kişinin şahsına yönelik olan bir tehlikeyi savması vâcip değildir. Çünkü Halife Hz. Osman (r.a) imkânı olmasına rağmen isyancıların saldırısına karşı haklı savunmaya girişmemiştir (Şîrâzî, 2017, III/261; İbn Kudâme, 1425, XII/409, 410; Şevkânî, 1973, VI/74-79; Behnesî, 1988, 197; Şoman, 1999, 293).

İ'tidâ kasdıyla birisine saldırıldığında veya bir uzvu hedef alındığında, saldırıya uğrayan kişinin Ebû Hanîfe (ö. 150/767), İmam Mâlik (ö. 179/795) ve İmam Şâfiî'ye (ö. 204/819) göre haklı savunmaya girişi vâciptir. Ancak Şâfiiler böyle bir durumda saldırganın defedilmesinin vücûbiyetini, saldırganın *kâfir veya hayvan* olma şartı ile kayıtlamışlardır. Çünkü kâfire karşı teslimiyet göstermek zillettir (Çamrâvî, ts., 536; Zuhaylî, 2014, V/617).

Şâfiî ekolünde ezher olan görüşe göre, şayet saldırgan Müslüman ise, saldırganı teslim olmak câizdir. Hatta *"sen Âdem'in iki oğlundan hayırlısı gibi ol"* (Ahmed b. Hanbel, 1982, I/185; Şevkânî, 1973, VI/76, 77) hadisine istinaden sünnettir. Burada sözü geçen Âdem'in iki oğlundan kasıt Kâbil ile Hâbil'dir (el-Mâide 5/27, 28). Bu durum, ashaptan nakledilen ve kimsenin karşı çıkmadığı meşhur bir uygulamadır. (Şevkânî, 1973, VI/77; Zuhaylî, 2014, V/617).

Mâlikîler haklı savunmanın vücûbiyetini saldırganın *ikaz edilmiş olması şartı ile* takyit etmişlerdir. İkaz *"Allah aşkına git ve beni rahat bırak..."* vb. şekillerde yapılır. Şayet saldırgan saldırısından vazgeçmezse veya saldırıya uğrayan kişinin uyarıda bulunması imkânsız ise, öldürmek vb. yöntemlerle saldırganı savması câiz olur (Şevkânî, 1973, VI/74; Zuhaylî, 2014, V/617).

Hanbelîler bazı rivayetlere dayanarak cana kastederek saldıran kişiyi defetmek vâcip değil, câizdir görüşünü benimsemişlerdir. Saldırganın küçük, büyük veya deli olması arasında herhangi bir fark yoktur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) fitne ve kargaşa zamanları için şöyle buyurmuşlardır: *"Birtakım fitneler olacaktır. O fitneler zamanında evinde otur. Eğer kılıcın parıltısının seni şaşırtacağından korkarsan, elbiseni yüzüne ört. Gelen hem senin günahınla hem de kendi günahıyla dönsün"* (Ebû Dâvûd, 1981, "Fiten", 2; İbn Mâce, 1981, "Fiten", 10; İbn Kudâme, 2004, XII/410). *"Yakında büyük fitneler olacak o fitneler döneminde oturanlar ayaktakilerden, ayaktakiler yürüyenlerden, yürüyenler koşanlardan, daha hayırlı olacaklar"* (Şevkânî, 1973, VI/77,



78). “Allah’ın öldürülen kulu ol, insanları öldüren kâtil olma” (Ahmed b. Hanbel, 1982, V/110, 292; İbn Kudâme, 2004, XII/410). Bu sebeptendir ki, Hz. Osman (r.a) sayıları dört yüzü bulan kölelerinden kendisini savunmalarını istememiş hatta şöyle demiştir: “Kim kılıcını bırakırsa o hürdür.” Hanbelîlere göre, kendisini haklı savunma amacı ile savunan kişinin durumu, gıda maddesine zaruret derecesinde muhtaç olanın/muztârın durumundan farklıdır. Açlık çeken kişi ıztrâr hâlinde yiyecekte yiyebilir. Çünkü öldürülme olayında şehâdet payesinin yanında bir de başkasının hayatta kalmasına sebebiyet vardır. ıztrâr hâlinde yemekten yemek ise, âhara zararı dokunmaksızın kişinin hayatta kalması söz konusudur (İbn Kudâme, 2004, XII/410, 411; Şevkânî, 1973, VI/77, 78; Zuhaylî, 2014, V/618).

Fukahânın ittifakına göre, saldırıya uğrayan kişi, saldırganı öldürdüğü takdirde medenî veya cezaî bir yükümlülüğü oluşmaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v), “her kim kılıcını çeker, sonra da onunla başkasını öldürmeye kalkarsa kanı hederdir” buyurdular. Zira saldırgan haddi aşmıştır. Kendisine saldırılan kişi ise, haklı savunma ve zararı def vecibesini yerine getirmiştir (bk. Kâsânî, 1974, VII/92, 93; İbnü’l-Hümâm, ts., X/232; Molla Hüsrev, 1970, II/92; Zuhaylî, 2014, V/618).

Ebû Hanîfe’ye göre, küçük, deli ve hayvan saldırısına karşı girişilen haklı savunma; oluşan zararın tazminini ıskat etmez. Fakihlerin cumhurunun görüşüne göre ise, mezkûr hallerde *savunma hâlinin* gerekli şartları mevcuttur. Çünkü kişi her türlü saldırıya karşı canını ve malını savunmakla yükümlüdür. Fakat saldırı fiili, saldırganın kanunu helâl kılmaz. Ancak yapılan saldırıyı önlemeyi vâcib veya câiz kılar. Ebû Yûsuf’un (ö. 182/789) görüşü de Hanefîlerin dışında kalanların görüşü gibidir. Yani haklı savunma konumundaki şahsın bu fiili, “savunma hâli” esasına dayalıdır (Krş. İbn Kudâme, 2004, XII/408; Bağdâdî, 2014, 304; Dönmez, 2004, XXIX/385; Çalış, 2013, XLIV/141-144; Zuhaylî, 2014, V/615, 619). Ancak Hanefîlerin cumhuruna göre, kendisini savunan kişi, oluşan zarardan sorumlu tutulamaz (Zuhaylî, 2014, V/616).

Hanbelîlerin görüşüne göre ise, kişinin kendisi, çocuğu, hanımı, kızkardeşi, halası gibi kendisine mahrem olanların saldırıya uğramaları hâlinde saldırganı öldürse, oluşan zararın tazmininden sorumlu tutulamaz. Bunların dışında kalan kişileri savunmak amacıyla saldırganı öldürmüş ise, oluşan zararın tazmin eder (İbn Receb, ts., I/141; Zuhaylî, 2014, V/620).

Hâsılı, üç imama göre, insan olsun veya hayvan olsun kişiye saldıran, canına, vücut bütünlüğüne, malına veya ırzına kasteden şeyi öldürmekten başka bir kurtuluş imkânı olmadığı için saldırganı öldürürse, verdiği zararı tazmin etmez. Ancak Ebû Hanîfe’ye göre, oluşan zararın tazmin etmesi gerekir. Çünkü “ıztrâr gayrın hakkını iptal etmez” (Mecelle, md. 33). Klasik fıkıh eserlerinde değişik ibarelerle ifade edilen bu hükmün bir ifade edilmiş şekli de şöyledir: “Ennehû yecûzu def’u kulli sâilin min âdemiyin ev behîmetin ‘alâ nefsin ev tarfin ev bid’in ev mâlin fein lem yendefiğ illâ bi’l-katli fe katelehû felâ damâne ‘aleyhi. Ma’a kavli Ebî Hanîfete inne ‘aleyhi ed-damânu.” Yani insan olsun veya hayvan olsun kişinin canına, vücut bütünlüğüne, ırzına ya da malına saldıran şeyden kurtulmak ancak saldırganı öldürmekle mümkün olacaksa, haklı savunma bağlamında saldırganı öldüren kişi oluşan zararın tazmininden sorumlu tutulamaz. Ebû Hanîfe’ye göre ise, ıztrâr hâli bağlamında kişi ika ettiği zararın tazmininden sorumlu tutulur (Şa’rânî, 2018, II/238).

İfade edildiği gibi, kişinin kendisinin veya âharın canına, vücut bütünlüğüne, malına veya ırzına yönelik olan her türlü saldırıyı def etmesi vâciptir (Bağdâdî, 2014, 304; Dönmez, 2004, XXIX/385). –Ebû Hanîfe dışındaki hukukcuların göre- Haklı savunma bağlamında oluşan zararın tazmini de gerekmez. Saldırgan en hafif yöntemlerle engellenir. Meselâ, söz ve çığlıkla kurtuluş mümkün ise, dövmek haramdır. Saldırganı elle def etmek kâfi ise, sopa kullanmak haramdır. Saldırganın herhangi bir organını itlâf etmek kurtuluş için yeterli ise, onu öldürmek haramdır. Kaçmakla kurtulmak mümkün ise, Şafî mezhebine göre kaçmak vâciptir. Meselâ, eli ısırılan kişi en zararsız bir şekilde saldırgandan kurtulması gerekir. Sözelimi, saldırganın sakalını yolmak, yüzüne yumruk vurmak bu kabil savunma taktiklerindedir (Ğamrâvî, ts., 536, 537; Behnesî, 1988, 209).

İbn Kudâme (ö. 620/1223) ve İshâk b. Râhûye’ye (ö. 277/890) göre de saldırıya uğrayan kişi, saldırganı ancak öldürmekle engelleyebilecekse, onu öldürmesi câiz olup, herhangi bir tazmin sorumluluğu da oluşmaz (İbn Kudâme, 2004, XII/408; Behnesî, 1988, 204, Şoman, 1999, 293).

7. Haklı Savunmanın Şartları

Hukuka göre, oluşan saldırıya karşı girişilen savunmanın kanunen muteber, hukuka uygun ve haklı savunma niteliğinde olabilmesi için bazı şartlar aranır. Evveleminde öz savunma, hukukun tanıdığı sınırlar kapsamında olmalıdır. Aksi halde hukuka aykırı bir durum ortaya çıkar ki, kişiyi haksız fiil fâili ve sorumlu konumuna düşürür. Bir savunmanın haklı savunma olarak nitelendirilebilmesi için aranan şartlar şunlardır: (Bilmen, 1985, 124-126; Heyet, 1998, 232; Yıldız, 2013, 124, 125; Ergün, 2018, 271-294).



a- *Fakihlerin çoğunluğuna göre, ortada gayr-i meşrû/haksız bir saldırı bulunmalıdır.* Saldırı bizzat kişinin veya âharın canına, malına ve ırzına yönelik de olmuş olabilir. Ayrıca Hanefilere göre, saldırı öngörülmüş bir suç olmalıdır. Bu esasa göre, babanın, kocanın veya öğretmenin tedib hakkını kullanması ve cellâdın yaptığı iş, saldırı olarak nitelendirilmez. Küçüğün, delinin ve hayvanın saldırısında da Hanefilere göre suç niteliği yoktur. Çünkü *“hayvanın cinayeti hederdir”* (Buhârî, 1981, “Zekât”, 66; “Diyât”, 28, 29; Müslim, 1981, “Hudûd”, 45; İbn Mâce, 1981, “Diyât”, 27; Tirmizî, 1981, “Zekât”, 16; “Ahkâm”, 37). Bu bağlamda hayvan saldırısına uğrayan kişi *ıztırâr/zaruret hâli* esasına göre, verdiği zararı tazmin eder. Çünkü *“ıztırâr gayrın hakkını iptal etmez”* (Hâdimî, 2016, 379; Mecelle, md. 33; Çalış, 2013, XLIV/141-144). Ancak Hanefilerin cumhuruna göre ise, kişi, ancak saldırgan hayvanı öldürmekle korunabiliyorsa, oluşan zararı tazmin etmesi gerekmez. Çünkü saldırıya uğrayan kişi, câiz/hukuka uygun olan bir savunma esnasında saldırgan hayvanı zararını def için itlâf etmiştir. Nitekim saldırgan insanın öldürülmesine kıyasen hüküm bu şekildedir. Zira insanın değeri, malın değerinden daha kıymetlidir (Şîrâzî, 2017, III/261-264; Zuhaylî, 2014, V/616; Behnesî, 1988, 193 vd.; Şoman, 1999, 293 vd.; Üdeh, 1990-1991, II/90-92).

b- *Saldırı, o anda mevcut olmalıdır.* Haklı savunma için saldırının gerçekleşmekte olması ve fiilen oluşması gerekir. Saldırının sonradan vaki olacağını söylemesi veya kişinin tehdit edilmesi, haklı savunma sebebi değildir (İbn Kudâme, 2004, XII/414; Zuhaylî, 2014, V/616; Behnesî, 1988, 194-196; Şoman, 1999, 294; Üdeh, 1990-1991, II/92; Yıldız, 2013, 125). Bu bağlamda kişi, *“A, beni tehdit etti. Ne olur ne olmaz, en iyisi ben onu öldüreyim...”* tevehhüm ve ihtimali ile öz savunmaya girişemez. Çünkü hukukun yerleşik kuralına göre, *“tevehhüme itibar edilmez”* (Mecelle, md. 74). Ancak saldırıya uğrayan kişinin mütecâvizin saldırıya başlayıncaya kadar beklemesi de gerekmez. Bilâkis mütecâvizin durumu saldıracağını gösterdiği müddetçe, saldırıya uğrayan kişi saldırganı önlemeye girişir. Meselâ, birisi silâhla bir başkasının karşısına çıksa, mağdur kişinin eli silâhlı kişiye vurabileceği her şey ile vurabilir. *“Önce o saldırısın sonra ben karşılık veririm”* denmez. Zann-ı galibine göre, tecavüzün vuku bulacağına inanan kişinin meşrû müdafaa hakkı oluşmuştur (Şâfi’î, 1903-1907, VI/27). Ancak *tevehhüm, kuşku ve zayıf ihtimal* müdafaayı meşrû kılmaz (bk. Mecelle, md. 74).

c- *Saldırını başka bir yolla engelleme imkânı bulunmamalıdır.* Eğer imdat ve başkalarını yardıma çağırmak yahut güvenlik kuvvetlerine sığınmak gibi yollarla saldırıyı defetmek imkânına sahip olduğu halde bunları yapmayan kişi müteaddi sayılır (Zuhaylî, 2014, V/616; Üdeh, 1990-1991, II/92, 93; Şoman, 1999, 294; Behnesî, 1988, 195; Heyet, 1973, VI/7; Bilmen, 1985, III/125; Yıldız, 2013, 125). *Münasip bir vakitte polise sığınmak mümkünse veya tecavüze uğrayan kişi canını veya başkasını şiddet kullanmaksızın kurtarabiliyorsa, müdafaa hakkını kullanamaz.* Kaçmayı meşrû müdafaa yöntemlerinden biri olarak kabul etmeyenlere göre, tecavüze uğrayan kişinin kaçması şart değildir. Kaçmak veya meşrû müdafaadan başka bir kurtuluş imkânı kalmayan kişi, saldırgandan kaçmaz, haklı savunmaya girişebilir (Şâfi’î, 1903-1907, VI/27, 28).

d- *Saldırıda ölçülü ve orantılı bir kuvvetle karşılık verilmelidir.* Saldırı mağdurun zann-ı galibine göre en hafiften şiddetliye doğru tedrici bir şekilde engellenmelidir (Zuhaylî, 2014, V/617). Ancak saldırganlar topluluk hâlinde ise, ölçülerin uygulanamaz olduğu yer ve durumlarda duruma göre hareket edilir. Çünkü saldırganlardan birini *eshel/ en kolay* bir müdafaa yöntemi ile önlemek mümkün iken, aynı vasıta veya yöntem ile diğeri önlenemez olabilir. Bu da saldırıya uğrayan kişinin *fâhiş/aşırı zarar* görmesine hatta ölmüne sebep olabilir. Bu nedenle uygun kuvvetin tespit ve takdirinde her olayın özel durumuna göre hareket edilir (Üdeh, 1990-1991, II/96).

8. Değerlendirme ve Sonuç

Kadın olsun erkek olsun, kişinin *can emniyeti (hıfzu’n-nefs)* hukukun himayesini emrettiği esaslardan biridir (usûl-i hamse=zarûrât-ı dîniyye=zarûriyyât-ı hamse ilkesi için bk. Ebû Zehrâ, 1981, 311-324; Keskiöğlü, 1984, 42-45; Ğutaymil, 1988, 1, 2; Zeydân, 1993, 353-359; İbn Âşûr, 1996, 1-310; Şoman, 1999, 1-496; Atar, 2008, 291-302; Şa’bân, 2014, 413-418). Bu bağlamda Allah Teâlâ adına söz verilerek helâl edinilen eşlere (zevce) ve diğerkadınlarakarışı işlenen bilumum şiddet, cinayet ve vücut bütünlüklerine yönelik olan müessir fiiller hukuka aykırıdır (Tirmizî, 1981, “Radâ”, 12; İbn-i Mâce, 1981, “Nikâh”, 3; Hamidullah, ts., 209; Zebidî, 1981, X/398; Bûtî, 1992, 459). Nitekim Rasûlullah’ın *“Ben şu iki zayıfın hakkını size haram kılıyorum: Yetim ve kadın”* (Beyhakî, 1990, X/134; Gümüşhânevî, 1980, 13) tembihini N. Fazıl Kısakürek (ö. 1983) manzûmen şöylece ifade etmişlerdi.

İki zaifin, size hakkını haram ettim:

Biri desteksiz kadın, biri kimsesiz yetim... (Kısakürek, 1951, 30).

Bizzat örnekliliği ile (bk. Hâşimî, 1981, 116) Hz. Peygamber (s.a.v) kadınlara iyi davranılmasını (Tirmizî, 1981, “Radâ”, 11; İbn-i Mâce, 1981, “Nikâh”, 50; Ebû Dâvûd, 1981, “Edeb”, 66), onlara karşı



hayırhah olunmasını (Tirmizî, 1981, “Radâ”, 11; İbn-i Mâce, 1981, “Nikâh”, 50; Ebû Dâvûd, 1981, “Edeb”, 66), eşlerini döven kişilerin hayırsız (İbn-i Mâce, 1981, “Nikâh”, 51), yüz­süz ve kişiliksiz kimseler olduğunu (Heyet, 1992, 83) ifade buyurmuşlardır. “Hiç şüpheli yok ki, Ben, onun (Hz. Hatice'nin) sevgisi ile rızıklandırıldım” (Müslim, 1981, “Bâb-u Fedâil-i Hadîcete Ummî'l-Mu'minin Radiyallahu Teâlâ Anhâ”, 75) sözü ile de hanımların eşleri için bir lütuf, sebep-i şükür ve nimet/rızık olduklarını işaret buyurmuşlardır. Ancak Kanun Koyucu'nun sunduğu diğer nimetleri konusunda nankör olabilen insan (bk. el-Bakara 2/152; Hüd 11/9; eş-Şu'arâ 26/19; 'Abese 80/17; el-Âdiyât 100/6) huzur ve sükûn kaynağı olarak yaradılan eş/zevce nimetine karşı da (bk. el-A'râf 7/189; en-Nahl 16/80; er-Rûm 30/21) yapısı itibarı ile azgınlık sergileyebilmektedir (el-'Alak 96/6).

“Annelere minnet, ebedî minnet!- Annenin ayağı altında Cennet...” (Kısakürek, 1951, 26) hadisine rağmen (Ahmed b. Hanbel, 1982, V/198; Nesâî, 1981, “Cihad”, 6), maalesef günümüzde “İki Tokat: Modern Kadının Geri Vitesi” gibi gösterilmektedir (Albayrak, 2017, Yeni Şafak, 17 Mart). Ancak Hz. Mevlânâ'nın da (ö. 672/1273) ifade ettiği gibi, “Yâriyle hoş geçinen yârsız kalmaz.” Yani kadına yönelik olarak işlenen şiddet ve cinayet olayları boşanmalara, bölünmüş ailelere ve farklı müessir fiillere hatta ölümlere sebebiyet verebilmektedir.

“Ed-def'u ehvenu mine'r-ref” yani suç/zararı ortaya çıkmadan önce önlemek çok daha kolaydır (Erdoğan, 2013, 95. Ayrıca “Suç Önlemenin Önemi ve Etkisi” hakkında geniş bilgi için bk. Aydın, 2014, 82-84) prensibi gereğince devlet/siyasi otorite kadına yönelik olarak işlenen şiddet ve cinayet olaylarını bertaraf etmek için mevcut emniyet tedbirlerini daha da artırabilir. Çünkü İslâm hukukunda siyasi otoritenin kaynaklık değeri vardır. Zira “fıkıh usûlündeki deliller arasında her ne kadar devlet başkanı zikredilmezse de devlet reisi içtihat edecek ilmî yeterliliğe sahip ise içtihat eder ve içtihat ettiği meseleyi yürürlüğe koyabilir. Devlet reisi/İmâm içtihat ehil değilse bile önemli gördüğü hukukî bir mesele ile ilgili herhangi bir görüşün uygulanmasını emredebilir” (Bilgin, 2003, 177, 178). Bu bağlamda devlet, başta DİB ve MEB gibi hitap kitlesi geniş olan devlet kurumlarının kadına yönelik olarak işlenen şiddet ve cinayet olaylarına karşı toplumu bilinçlendirme konusunda çok daha etkin rol almasını sağlayabilir. Çünkü Müslüman toplumlarında öğüt ve telkinin faydası vardır (ez-Zâriyât 51/55). Nitekim hilâfeti devrinde eşini şikâyete gelen kişiye Hz. Ömer'in (r.a) öğütleri güzel bir örnektir: “Kardeşim, karımın benim üzerimdeki hakları sebebiyle ona tahammül etmeye çalışıyorum. Zira o benim hem aşçım hem fırıncım hem çamaşırcım hem de çocuklarımın sütannesidir. Hâlbuki o bütün bunları yapmak zorunda da değildir. Üstelik gönlümün harama meyletmesine engel olan da odur. Bu sebeple onun yaptıklarına katlanıyorum” deyince, adam: “Ey Müminlerin Emiri! Benim karım da öyledir” der. Bunun üzerine Hz. Ömer ona şöyle der: “Haydi kardeşim, karına katlanmaya bak! Hayat dediğin göz açıp kapanıncaya kadar geçiyor” (Kandemir, 1981, 123, 124).

Ma'rûfun egemenliği demek olan “emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i 'ani'l-münker” (bk. Âl-i İmrân 3/104, 110, 114; el-Mâide 5/63, 79; el-A'râf 7/181, 199; el-Enfâl 8/25; et-Tevbe 9/71; es-Sâffât 37/2; el-Asr 103/1-3; Tirmizî, 1981, “Birr”, 36, “Birr ve Sıla”, 15, “Fiten”, 9; Müslim, 1981, İmân, 78; Ebû Dâvûd, 1981, “Salât”, 248) prensibi gereğince, toplumda gittikçe yaygınlaşan kadına yönelik şiddet ve cinayet olayları karşısında sessiz kalamaz. Böylesi mühim bir konuda şerhilerin zulmünden çok daha feci olan bir hâl var ki, o da iyilerin sessizliğidir (müspet fiil/icraî/olumlu, menfi/olumsuz fiil kavramları için bk. Arık, 1964, 101, İnan, 1979, 265, 266; Tekinay 'v.d.', 1988, 653, 654; Oğuzman - Öz, 2000, 476, 477; Aydın, 2013, 394, 395; Reisoğlu, 2014, 165). Bu bağlamda Şâri'Te'âlâ'nın/Kanun Koyucu'nun muhterem kıldığı kadınların canına ve vücut bütünlüğüne yönelik herhangi bir tehlike söz konusu olduğunda müteaddinin/saldırganın (es-sâil) saldırısından korunulması için gerekiyorsa saldırgan öldürülebilir (detaylı bilgi için bk. Haklı Savunmanın Aşamaları ve Hükmü). Böyle bir tasarruf hukuka aykırı değil, bilâkis hukuka uygun bir fiildir (Dağcı, 1999, 17, 93, 249; Kaya, 2007, 5, 111-114; Ergün, 2018, 280-284; Heyet, 1998, 231, 232). Çünkü saldırgan kişinin âharın (=başkasının=üçüncü şahsın) canına ve vücut bütünlüğüne yönelik olarak ika ettiği fiil, engellenmesi gereken bir haksız fiil, zulüm ve te'addidir. İslâm hukukunda bu hâl “ez-zulmü yecibu defuhû ve yahrumu takrîruhû” (Kırkağâci, 1881, 53) yerleşik prensiple ifade edilmiştir. Bu asıldan dolayıdır ki, zulüm/saldırı def edilmeli, yerleşmesine izin verilmemelidir. Bunun temini için de değerler eğitimi daha da önemsenmelidir. Nitekim “Din, fertlere sükûnet-i rûh, muvâzene-i ahlâkiyye temin eder...” (Balaban, ts., 9-11). Bunun içindir ki, ferdi ve içtimaî huzur için “maddenin dışında başka bir varlıkla (Allah) irtibat kurmak gereklidir” (Mübarek, 1976, 159, 160).

Hâsılı, salih insan ve erdemli nesil yetiştirme gayretleri (Âl-i İmrân 3/38; İbrâhîm 14/40; el-Ahkâf 46/15; Tabbara, 1981, 276; Karadâvî, 1999, 67), sağlam ve istikrarlı bir aile yapısının inşası için yapılacak olan özverili çalışmalar (Tabbara, 1981, 276; Karadâvî, 1999, 73, 74), başta kadına yönelik olarak işlenen şiddet ve cinayet gibi birçok suçun kaynağı olan -cimâ'ul-ism- (Dârekutnî, 1986, IV/247; <https://www.yeniakit.com.tr/haber/kadina-siddetin-kaynagi-alkol-ve-kumar-862294.html>-erişim: 23 Eylül 2019) bilumum uyuşturucu, sarhoşluk veren maddeler ve kumarın olumsuz etkilerine karşı (el-Mâide 5/90,



91; Gümüşhânevi, 1980, 205; Karadâvi, 1999, 74) yapılacak olan ciddi farkındalık çalışmaları geçmişte olduğu gibi, kadına karşı saygılı ve merhametli bir toplum inşası için büyük ölçüde yeterli olacağına inanılmaktadır. Nitekim Ah. Djevad'ın "Yabancılar Göre Eski Türkler" adlı eserinde, "Bir Türk için hiddetlenip kadına el kaldırmak kadar ayıp bir şey yoktur. Bir Türk hiddetlendiği zaman kadının yanından çekilip giderdi" (Djevad, 1969-1974-1978, 36) tespiti tarihî bir vakıadır.

KAYNAKÇA

- 'Abdülbâki, Muhammed Fuâd (1984). *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*. bsy. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Acar, Halil İbrahim (2003). *İslâm Hukukunda Siyasal Haklar Yönünden Kadın*. bsy. Ankara.
- Acar, Halil İbrahim (2018). *İslâm Aile Hukuku*. 2. Basım. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Ahmed b. Hanbel (1982). *el-Müsned (I-VI)*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Akarsu, Bedia (1988). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. 9. Baskı. İstanbul: İnkilâp Yayınları.
- Albayrak, Özlem (2017). "İki Tokat: Modern Kadının Geri Vitesi". Yeni Şafak, 17 Mart.
- Aldemir, Hüsnü- Aldemir, Musa (2018). *Türkçe-İngilizce Hukukî Terimler Sözlüğü*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Ali Haydar Efendi (Küçük) (1330/1911). *Dürrü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm (I-IV)*. 3. Baskı. İstanbul: Matba'a-i Ebu'z-Ziyâ'.
- Âmidî, Seyfuddin 'Alî b. 'Alî (1332/1914). *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm (I-IV)*. Kâhire.
- Apaydın, H. Yunus (2010). Şahit. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (c. XXXVIII, ss. 278-283). İstanbul: TDV Yayınları.
- Arık, Kemal Fikret (1964). *Borçlar Hukuku I (Umumî Hükümler)*. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık.
- Armağan, Servet (2001). *İslâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*. 4. Baskı. Ankara: DİB Yayınları.
- Atar, Fahreddin (2008). *Fıkıh Usûlü*. 7. Baskı. İstanbul: MÜFV Yayınları.
- Aydın, Ahmet Hamdi (2014). "Suç Önlemenin Önemi ve Etkisi". KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (Özel Sayı I): 82-84.
- Aydın, Mehmet Âkif (2013). *Türk Hukuk Tarihi*. 11. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.
- Azzâm, Abdurrahman (1985). *Büyükle Büyüğü Rasûl-i Ekrem'in Örnek Ahlâkı*. Trc. Hayrettin Karaman. 7. Baskı. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Bağdâdî, Ebû Muhammed b. Çânîm b. Muhammed (2014). *Mecme'u'd-Damânât fi Mezhebi'l-İmâm Ebî Hanîfe en-Nu'mân*. Kâhire: Şirketü'l-Kuds.
- Bağdatlı, Selâhattin (2012). *Hukuk Sözlüğü (AB Hukuku Terimleri İlâveli)*. 3. Baskı. İstanbul: Derin Yayınları.
- Balaban, M. Rahmi (ts.). *İlim-Ahlâk-İman (Son Asrın İlim ve Fen Adamlarına Göre)*. 6. Baskı. Ankara: DİB Yayınları, Gaye Matbaası.
- Behnesi, Ahmet Fethî (1409/1988). *el-Mes'ûliyyetü'l-Cinâiyye fi'l-Fikhi'l-İslâmî*. 4. Baskı. Beyrût: Dâru's-Şurûk.
- Berki, Ali Himmet (1981). *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye)*. 3. Baskı. İstanbul: Hikmet Yayınları.
- Berki, Ali Himmet - Keskiöğlü, Osman (2001). *Hâtemü'l-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı*. 21. Baskı. Ankara: DİB Yayınları.
- Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn (1990). *Şu'abu'l-İmân (I-VII)*. Beyrût.
- Bilgin, Vejdî (2003). *Fakih ve Toplum (Osmanlı'da Sosyal Yapı ve Fıkıh)*. bsy. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Bilmen, Ömer Nasûhî (ts.). *Ashâb-ı Kirâm Hakkında Müslümanların Nezih İtikatları Hz. Muâviye Hakkında Suallere Cevaplar*. yy.: Bilmen Yayınevi.
- Bilmen, Ömer Nasûhî (1984). *Büyük İslâm İlmihali*. İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Bilmen, Ömer Nasûhî (1985). *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kâmûsu (I-VIII)*. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi.
- Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'il (1981). *Sahîhu'l-Buhârî (I-VIII)*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Bûtî, Muhammed Said Ramazan el-Bûtî (1992). *Fikhu's-Siyre (Peygamberimiz (s.a.v)'in Uygulamasıyla İslâm)*. Mütercimler: Ali Nar-Orhan Aktepe. İstanbul: Gonca Yayınevi.
- Büyükcınar, Ahmet Muhtar (1981). *Dinimiz ve Hayatımız (Dini Suallere Cevaplar)*. İstanbul: Marifet Yayınları, Er-Tu Matbaası.
- Canan, İbrahim (2014). *Namus Fitenesi Mut'a Nikâhu*. 3. Baskı. İstanbul: Işık Yayınları.
- Cerrahoğlu, İsmail (1989). *Tefsir Usûlü*. 7. Baskı. Ankara: DİB Yayınları.
- Çakan, İsmail Lütfi (1981). *Ashâbın Dilinden Peygamberimiz*. İstanbul.
- Çalış, Halit (2013). Zaruret. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (c. XLIV, ss. 141-144). İstanbul: TDV Yayınları.
- Çavuş, Abdülaziz (1979). *Anglikan Kilisesine Cevap*. Çeviren: Mehmet Âkif Ersoy. Sadeleştiren: Dr. Süleyman Ateş. 3. Baskı. Ankara: DİB Yayınları, Gaye Matbaası.
- Çelebi, Ahmed (1983). *İslâm'da Eğitim Öğretim Tarihi*. Çeviren: Dr. Ali Yardım. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Dağcı, Şâmil (1999). *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiil*. 2. Baskı. Ankara: DİB Yayınları.
- Dârekutnî, 'Alî İbn-u 'Ömer (1406/1986). *es-Sünen (Ta'lik: Ebû Tayyib Muhammed Âbâdî)*. I-IV. 4. Baskı. Beyrût: 'Âlemü'l-Kütüb.
- Dârimî, 'Abdullâh b. 'Abdurrahmân (ts.). *es-Sünen (I-II)*. Mısır.
- Demir, Fahri (1981). *İslâm Hukukunda Mülkiyet ve Servet Dağılımı*. Ankara: Emek Matbaacılık.
- Demirci, Muhsin (2013). *Kur'an'da Toplumsal Düzen*. 2. Baskı. İstanbul: MÜFV Yayınları.
- Djevad, Ah. (1969-1974-1978). *Yabancılar Göre Eski Türkler*. İstanbul: Yağmur Yayınları, Emek Matbaacılık.
- Döndüren, Hamdi (2013). *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları.
- Dönmez, İbrahim Kâfi (2004). Meşrû Müdafaa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (c. XXIX, ss. 383-387). İstanbul: TDV Yayınları.
- Dursun, Davut (1983). *İslâm'ın İlk Döneminde Siyasal Katılma*. İstanbul: Beyan Yayınları, Zafer Matbaası.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî (1981). *es-Sünen (I-II)*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ebû Zehrâ, Muhammed (1981). *İslâm Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usûlü)*. Çeviren: Abdülkadir Şener. 3. Baskı. Ankara: Fon Matbaası.
- Edis, Seyfullah (1987). *Medenî Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri*. 3. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Erbili, Muhammed Es'ad (1899). *Kenzü'l-'İrfân fi Ehâdis-i Nebiyyi'r-Rahmân*. bsy. İstanbul: Dersaadet.
- Erdem, Hasan Hüsnü (1963). *İlâhi Hadîsler*. 2. Baskı. Ankara: DİB Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Erdoğan, Mehmet (2009). *İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*. 6. Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Erdoğan, Mehmet (2013). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. 4. Baskı. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Ergün, Mehmet (2018). "İslâm Hukukunda Hukuka Aykırılık". Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5/2: 271-294.
- Ezherli, İsmail (ts.). *Zekât*. 3. Baskı. Ankara: DİB Yayınları, Bımaş Matbaacılık.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî (1335/1916). *el-Mustasfâ min 'İlmi'l-Usûl (I-IV)*. Bülâk.
- Gölcük, Şerafettin- Toprak, Süleyman (1991). *Kelâm*. 2. Baskı. Konya: Tekin Kitabevi.



- Gümüşhanevi, Ahmet Ziyâüddin (1400/1980). *Râmûzu'l-Ehâdis*. İstanbul: Pamuk Yayınları.
- Gürkan, Ahmet (ts.). *İslâm Kültürünün Garbi Medenileştirmesi*. 2. Baskı. Ankara: Gaye Matbaası.
- Çamrâvî, Muhammed ez-Zühri (ts.). *es-Sirâcü'l-Vehhâc Şerhü'n 'alâ Metni'l-Minhâc*. İstanbul: Eser Neşriyat.
- Çutaymil, 'Abdullah b. Hamed b. Nâsir el-Çutaymil (1408/1988). *Ahkâmu Telefî'l-Emvâli fi'l-Fikhi'l-İslâmî*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ümmü'l-Kurrâ Üniversitesi, Mekke.
- Hâdimî, Ebû Sa'îd Muhammed el-Hanefî (1437/2016). *Mecâmi'u'l-Hakâik ve'l-Kavâ'id ve Cevâmi'u'r-Revâik ve'l-Fevâid fi Usûli'l-Fikhi ve'l-Kavâ'idî'l-Fikhiyye*. Thk. Hâlid 'Azîzî. Lübnân - Beyrût.
- Hamevî, Ebu'l-'Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed el-Mekkî el-Hüseynî (1985). *Gamzu 'Uyûni'l-Besâir Şerhu'l-Eşbâh ve'n-Nezâir (I-IV)*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Hamidullah, Muhammed (ts.). *İslâm'a Giriş*. Tercüme: Kemal Kuşçu. 5. Baskı. Ankara: Nur Yayınları, Gaye Matbaası.
- Hamidullah, Muhammed (1972). *Hz. Peygamber'in Savaşları ve Savaş Meydanları (İslâm Harp Tarihine Dâir Bir Tetkik)*. Çeviren: Salih Tuğ. 2. Baskı. İstanbul: Yağmur Yayınevi, Ahmet Sait Matbaası.
- Hamidullah, Muhammed (1980). *İslâm Peygamberi (Hayatı ve Faaliyeti) (I-II)*. Çeviren: Salih Tuğ. 4. Baskı. İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Hâşimî, es-Seyyid Ahmed el-Hâşimî (1981). *Muhtârü'l-Ehâdis'in-Nebeviyye*. Tercüme: A. Aydın- A. Fikri Yavuz. 5. Baskı. İstanbul: Eser Neşriyat, Haznedar Ofset.
- Havva, Said (ts.). *İslâm (I-II)*. Tercüme: Said Şimşek. Ankara: İkbâl Yayınları.
- Heyet (1973). *el-Fetâvâ el-Hindiyye (el-Fetâvâ el-'Âlemgiriyye) (I-VI)*. 3. Baskı. Diyarbakır.
- Heyet (1992). *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Açıklamalı Meâli*. Medine.
- Heyet (1998). *Türk Hukuk Lügati*. 4. Baskı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Heyet (1999). *İlmihal*. 3. Baskı. İstanbul: TDV Yayınları.
- <https://t24.com.tr/haber/emniyetten-siddet-goren-kadinlara-iliginc-tavsiyeler,235157>. Erişim: 23 Eylül 2019.
- <https://www.sondakika.com/haber/haber-koca-dayagina-parolali-onlem-3270356>. Erişim: 23 Eylül 2019.
- <https://www.yeniasir.com.tr/ege/aydin/2019/08/24/anne-lutfen-olme>. Erişim: 23 Eylül 2019.
- <https://www.yeniakit.com.tr/haber/kadina-siddetin-kaynagi-alkol-ve-kumar-862294.html>. Erişim: 24 Eylül 2019.
- <http://www.tumgazeteler.com/?a=3839892>. Erişim: 18 Mayıs 2010.
- Hüseynî, Fehmî (2010). *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm (I-IV)*. Lübnân - Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir (1996). *İslâm Hukuk Felsefesi Gaye Problemi (Mekâsıdu's-Şer'ati'l-İslâmiyye)*. Notlar Ekleyerek Çevirenler: Vecdi Akyüz-Mehmet Erdoğan. 2. Baskı. İstanbul: İz Yayıncılık.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed 'Alî b. Ahmed b. Sa'îd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (2010). *el-Muhallâ bi'l-Âsâr (I-XII)*. Tahkik: 'Abdulgaffâr Süleymân el-Bindârî. 1. Baskı. Lübnân - Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- İbn Kudâme, Muva'ffukuddin Ebû Muhammed b. Ahmed b. 'Abdillâh (1425/2004). *el-Muğnî (I-XVI)*. Tahkik: Muhammed Şerefuddîn Hattâb - es-Seyyid Muhammed es-Seyyid. bsy. Kâhire: Dâru'l-Hadîs.
- İbn Mâce, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (1981). *es-Sünen (I-II)*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbn Nüceym, Zeynül'âbidîn b. İbrâhîm el-Mısrî el-Hanefî (1398/1977). *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*. İstanbul: Dersa'âdet Kitabevi.
- İbn Receb, Ebu'l-Ferec Zeynüddin 'Abdurrahmân b. Ahmed b. 'Abdirrahmân Receb el- Hanbelî el-Bağdâdî ed-Dımaşkî (ts.). *Kavâ'idü İbn-i Receb (I-II)*. Mısır - Kâhire: el-Mektebetü't-Tevfikîyye.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdulvâhid b. Mes'ûd es-Sivâsî (ts.). *Şerhu Fethi'l-Kadîr (Netâicu'l-Efkâr fi Keşfi'r-Rümûzi ve'l-Esrâr Tekmülesi İle Birlikte) (I-X)*. 2. Baskı. Lübnân - Beyrût: Dâru'l-Fikr.
- İnan, Ali Naim (1979). *Borçlar Hukuku Genel Hükkümler*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- İzmirli, İ. Hakkı (1981). *İslâm Mütefekkirleri İle Garp Mütefekkirleri Arasında Mukayese*. Sadeleştiren: S. Hayri Bolay. 6. Baskı. Ankara: DİB Yayınları, Ayyıldız Matbaası.
- İzveren, Adil (1993). *Hukuk Sosyolojisi*. bsy. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kahveci, Nuri (2014). *İslâm Aile Hukuku*. 1. Baskı. İstanbul: Hikmet Yayınevi.
- Kal'acî, Muhammed Revvâs (2012). *Fıkıh Lügati (Arapça-İngilizce-Türkçe)*. İstanbul: Ocak Yayıncılık.
- Kandehlevî, M. Yusuf (ts.). *Asr-ı Saâdet Hutbeleri*. Çeviren: Kerim Türkoğlu. 2. Baskı. İstanbul: Fırat Basımevi.
- Kandemir, M. Yaşar (1981). *Mutlu Bir Yuva İçin*. İstanbul: Marifet Yayınları, Er-Tu Matbaası.
- Karadâvî, Yûsuf (1999). *İslâm Hukuku (Evrensellik-Süreklilik)*. Trc. Yusuf İşçık-Ahmet Yaman. 2. Baskı. İstanbul: Marifet Yayınları, Bayrak Matbaası.
- Karadâvî, Yûsuf (2012). *Güntümüzde Fetoanın Değişebilirliği*. Trc. Mithat Acat-M. Mihdi Acat. İstanbul: Nida Yayıncılık.
- Karaman, Hayreddin (1988-1996). *İslâm'ın İşğında Günün Meseleleri (I-III)*. bsy. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Karaman, Hayreddin (1991). *Mukayeseli İslâm Hukuku (I-III)*. bsy. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Karaman, Hayreddin (2004). *Yeni Gelişmeler Karşısında İslâm Hukuku*. 5. Baskı. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karaman, Hayreddin (2012). *İslâm Hukuk Tarihi*. 9. Baskı. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karaman, Hayreddin (2013). *Fıkıh Usûlü (İslâm Hukûkunun Kaynakları, Metot ve Felsefesi)*. 11. Baskı. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kâsânî, 'Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd (1974). *Kitâbu Bedâi' u's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi' (I-VII)*. 2. Baskı. Beyrût: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî.
- Kaya, Ali (2007). *İslâm Hukukunda Bedene İlişkin Zararlar ve Tazmini*. Bursa: Emin Yayınları.
- Keskioglu, Osman (1984). *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*. Ankara: DİB Yayınları, Ayyıldız Matbaası.
- Kırkağâcî, Muhammed b. Süleymân (1299/1881). *Şerhu Hâtîme-i Kavâ'idî'l-Usûl ve'l-Furû'*. İstanbul: Hacı Muharrem Efendi el-Bosnevî Matbaası.
- Kısakürek, Necip Fazıl (1951). *101 Hadis*. İstanbul: Bedir Yayınevi, Ülkü Basımevi.
- Kiraz, Celil (2007). *Kur'ân'da Ahlak İlkeleri (Tevrat, Zebur ve İncil'de Mukâyeseli Bir Çalışma)*. bsy. Bursa: Emin Yayınları.
- Köse, Saffet (2015). *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. 3. Baskı. Konya: Mehîr Vakfı.
- Kutup, Muhammed (1979). *Problemleri İle Çağımız İnsanı ve İslâm*. Tercüme: Ramazan Nazlı. İstanbul: Çile Yayınları, Fatih Gençlik Matbaası.
- Mevsilî, 'Abdullâh b. Muhammed b. Mevdûd (1991). *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr (I-V)*. Ta'lik: Şeyh Mahmûd Ebû Dakika. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmûz (1970). *Dürerü'l-Hükkâm fi Şerhi Çureri'l-Ahkâm (I-II)*. İstanbul: Fazilet Neşriyat.
- Mübarek, Muhammed (1976). *Yarınki Dünya (Özlenen İnsanlık)*. Tercüme: Hüsâmettin Celâl. İstanbul: Duyuran Matbaası.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc (1981). *el-Câmi'u's-Sahîh (I-III)*. İstanbul: Çağrı Yayınları.



- Müzenî, Ebû İbrâhîm İsmâ'îl b. Yahyâ (1419/1999). *Muhtasarı'l-Müzenî fi Fikhi Mezhebi'l-İmâmî's-Şâfi'î (I-XIX)*. Thk. Şeyh 'Ali Muhammed Mu'avviz - Şeyh 'Âdil Ahmed 'Abdülmevcüd. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Nesâî, Ebû 'Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. 'Ali el-Horasânî (1981). *es-Sünen (I-VIII)*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Oğuzman, M. Kemal-Öz, M. Turgut (2000). *Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)*. İstanbul: Filiz Kitabevi, Fakülteler Matbaası.
- Okiç, Tayip (1981). *İslâmiyet'te Kadın Öğretimi*. Ankara: DİB Yayınları, Gaye Matbaası.
- Ramazanoglu, Mahmûd Sâmî (1982). *Ashâb-ı Kirâm Menâkıbı (I-II)*. 2. Baskı. İstanbul: Erkam Yayınları, Erenler Matbaası.
- Reisoğlu, Safa (2014). *Türk Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)*. 25. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.
- Sarıçam, İbrahim (2005). *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. 4. Baskı. Ankara: DİB Yayınları.
- Savvâf, Mahmûd (ts.). *Rasûlullah'ın Pak Zevceleri*. Tercüme: Ali Arslan. 2. Baskı. Ankara: Nur Yayınları, Gaye Matbaası.
- Sibâî, Mustafa (1979). *İslâm Medeniyetinden Altın Tablolara*. Trc. Nezir Demircan - M. Sait Şimşek. Konya: Uysal Kitabevi, Sebat Matbaası.
- Sirâceddîn, Ebû Bekir (Martin Lings) (1991). *Hz. Muhammed'in Hayatı*. Çeviren: Nazife Şişman. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Şa'bân, Zekiyüddîn (2014). *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fikh)*. Notlar Ekleyerek Tercüme Eden: İbrahim Kâfi Dönmez. 19. Baskı. Ankara: TDV Yayınları.
- Şâfi'î, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İdrîs (1321-1325/1903-1907). *Kitâbu'l-Ümm (I-VII)*. Bülâk - Kâhire.
- Şa'rânî, 'Abdülvehhâb b. Ahmed b. 'Ali (1439/2018). *el-Mizânü'l-Kübrâ eş-Şa'rânîyye (I-II)*. 4. Baskı. Lübnân - Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Şener, Abdülkadir (1992). *İslâm Hukuku Dersleri I*. 2. Baskı. İzmir: DEÜ Yayınları, DEÜ Matbaası.
- Şener, Mehmet (1987). *İslâm Hukukunda Örf*. bsy. İzmir: Öğrenci Basımevi.
- Şentürk, Recep (2001). İsmet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (c. XXIII, ss.137-138). İstanbul: TDV Yayınları.
- Şevkânî, Ebû 'Abdillâh Muhammed (1973). *Neylû'l-Evtâr Şerhu Münteka'l-Ahbâr Min Ehâhîsi Seyyidî'l-Ahyâr (I-IX)*. Beyrût - Lübnân: Dâru'l-Cil.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Ali b. Yûsuf el-Fîrûzâbâdî (1438/2017). *el-Mühhezzeb (I-III)*. Tsh. eş-Şeyh Zekeriyâ 'Umeyrât. 4. Baskı. Lübnân - Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Şoman, 'Abbâs (1419/1999). *'İsmetü't-Dem ve'l-Mâl fi'l-Fikhi'l-İslâmî*. Kâhire: ed-Dâru's-Sekâfiyyetü li'n-Neşr.
- Tabbara, Afif Abdülfettâh (1981). *İlmin Işığında İslâmiyet*. Çeviren: Mustafa Öz. 2. Baskı. İstanbul: Kalem Yayıncılık, Yelken Matbaası.
- Tahtâvî, Ahmed Râfî (1356/1937). *Hâşiyetü't-Tahtâvî 'alâ Merâkî'l-Felâh Şerhu Nûri'l-İzâh*. bsy. Mısır: Matbaa-i Mustafâ Muhammed.
- Tekinay, Selâhattin Sulhi-Akman, Sermet-Burcuoğlu, Halûk-Altop, Atillâ (1988). *Tekinay Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)*. 6. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Tirmizî, Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ b. Serve b. Mûsâ ed-Dahhâk es-Sülemî (1981). *el-Câmi'u's-Sahîh / Sünenü't-Tirmizî (I-V)*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Topaloğlu, Bekir (1982). *Dini Sohbetler*. İstanbul: Ensar Neşriyat, Er -Tu Matbaası.
- Topaloğlu, Bekir (1985). *İslâm'da Kadın*. 15. Baskı. İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Topaloğlu, Bekir (1991). *Kelâm İlmi (Giriş)*. 4. Baskı. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Turnagil, Ahmet Reşit (1972). *İslâmiyet ve Milletler Hukuku*. İstanbul: Sebil Yayınları, Sebil Matbaası.
- Üdeh, Abdülkâdir (1990-1991). *Mukayeseli İslâm Hukuku ve Beşerî Hukuk (Notlar İlâveli ve Türk Ceza Kanunu Karşılaştırmalı) (I-IV)*. Tercüme: Ruhi Özcan - Ali Şafak. 1. Baskı. Ankara: Rehber Yayıncılık.
- Uludağ, Süleyman (2003). *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti*. 7. Baskı. Ankara: TDV Yayınları.
- Unat, Faik Reşit (1988). *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*. 6. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uygun, M. Sefer (1973). *Ârifler Bahçesi*. İstanbul: Erenler Matbaası.
- Yaman, Ahmet (2012). *İslâm Aile Hukuku*. 9. Baskı. İstanbul: MÜİFV Yayınları.
- Yavuz, A. Fikri (1979). *Açıklamalı-Muamelâtli İslâm İlmihali İslâm Fikhi ve Hukuku*. İstanbul: Çile Yayınları.
- Yavuz, Yunus Vehbi (1999). *Kur'ân'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*. 1. Baskı. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Yavuz, Yunus Vehbi (2006). *İslâm Fikhunun Dinamizmi [Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri]*. Bursa: Kurav Yayınları.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi (1997). *Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstihlâları Kâmûsu (I-V)*. Hazırlayan: Sıtkı Güllü. İstanbul: Eser Neşriyat.
- Yeprem, M. Said (ts.). *İbadetlerimiz (Oruç, İtikâf ve Zekât Hüküm ve Delilleri)*. 4. Baskı. Ankara: Nur Yayınları, Elif Matbaası.
- Yıldız, Kemal (2013). *İslâm Sorumluluk Hukuku (Akit Dışı Sorumluluk)*. 2. Baskı. İstanbul: Seçil Ofset Matbaacılık.
- Zebîdî, Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed (1981). *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi (I-XII)*. Çeviren ve Şerheden: Ahmed Naim - Kâmil Miras. 7. Baskı. Ankara: DİB Yayınları, Başkanlık Basımevi.
- Zeydân, Abdülkerîm (1993). *Fıkıh Usûlü*. Çeviri: Ruhi Özcan. bsy. İstanbul: MÜİFV Yayınları.
- Zihni Efendi, Mehmed (1986). *Nimet-i İslâm*. İstanbul: Türkiyat Matbaacılık.
- Zuhaylî, Vehbe (1435/2014). *el-Fikhu'l-İslâmî ve Edilletühû (I-X)*. 34. Baskı. Dimeşk: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsir.